
DOKUMENTUM

HOSSZÚ TÁVÚ GAZDASÁGSZILÁRDÍTÁSI PROGRAMUNK HATÁROZATAI

I. RÉSZ

A gazdaságzilárdítási problémákkal foglalkozó szövetségi társadalmi tanácsok bizottsága a hosszú távú fejlesztési program egységes eszmei alapjának biztosítása érdekében 1982 áprilisában meghatározta, közzétette és a szövetségi társadalmi tanácsok munkájában résztvevőknek megküldte: „A hosszú távú gazdaságzilárdítási program alapelvei”-t.

A JSZSZK Képviselőházának Szövetségi Tanácsa, valamint a Köztársaságok és a Tartományok Tanácsa 1982. VI. 17-i ülésükön megvitatták és elfogadták „A hosszú távú gazdaságzilárdítási program alapelvei”-t, a Jugoszláv Kommunista Szövetség XII. kongresszusa pedig külön határozatot fogadott el a JKSZ-nek a gazdaságzilárdítási politika megvalósításával kapcsolatos feladatairól és többek között megerősítette, hogy „a gazdaságzilárdítási politika megvalósításával járó kedvező változások általános irányvételét A hosszú távú gazdaságzilárdítási program alapelvei” tartalmazza.

A bizottság ezekkel az alapelvekkel összhangban 15 mellékletet adott ki, amelyek a társadalmi élet bizonyos területeit vagy a hosszú távú fejlődés meghatározott vonatkozásait dolgozzák fel.

A bizottság említett dokumentumaiban közzétett irányvétel megvalósítása ezáltal a résztvevők (a Szövetségi Végrehajtó Tanács szervei, a bizottság szövetségi résztvevői, a szocialista köztársaságok és szocialista autonóm tartományok) közvetlen feladatává vált, mivel benne foglaltatik a társadalmi élet és a munka különböző területein felmerülő lényeges kérdések megoldása. Ezeknek a dokumentumoknak a tartalma és a jellege magában hordja további kidolgozásuk, konkretizálásuk és gyakorlati igazolásuk lehetőségét.

„A hosszú távú gazdaságzilárdítási program határozatai”-t az e célból kinevezett munkacsoport készítette elő, majd pedig a gazdaságzilárdítási problémákkal foglalkozó bizottság és a szövetségi társadalmi tanácsok közös ülésén vitatták meg 1983. VI. 28—30-án. Végleges jóvá-*

hagyására a program szerkesztő bizottságának 1983. VII. 8-i ülésén került sor. Ezen a közös ülésen határozták el, hogy „A hosszú távú gazdaságzilárdítási program határozatait” közzé kell tenni és el kell juttatni a szövetségi társadalmi tanácsok munkájában résztvevőknek.

BEVEZETÉS

1. „A hosszú távú gazdaságzilárdítási program határozatai” és „A hosszú távú gazdaságzilárdítási program alapelvei” egyaránt részei az egész programnak és együttes hordozói eszmei alapjának, legfontosabb határozatainak, javaslatainak és a megvalósításával kapcsolatos indítványoknak. A programnak a rendszerünk társadalmi-gazdasági problémáival, fejlesztési politikánk stratégiájával és alapelveivel foglalkozó része és az „Antiinflációs program” szintetikus jellegű. A program egyes területeit, illetve sajátos vonatkozásait kidolgozó részek önálló értékkel bírnak és az adott területen alapjául szolgálhatnak a rendszerbeli gazdasági megoldásoknak, de ugyanakkor alkotórészt képezik az egész programnak. Az alábbiakban tehát a program határozatait, azaz záródokumentuma következnek, amelyek a korábban elfogadott dokumentumokra támaszkodva összegezik azok legfontosabb felismeréseit, magukba foglalva mindazokat az általános jellegű határozatokat, amelyeket a bizottságok és azok testületei hoztak meg tevékenységük során, valamint általános utasításokat tartalmaznak az akció megkezdéséhez.

2. A hosszú távú gazdaságzilárdítási program a társadalmi-gazdasági viszonyok, az anyagi fejlődés és a nemzetközi gazdasági és politikai helyzet figyelembevételével értékelte a jelenlegi helyzetet és rámutatott az anyagi és társadalmi fejlődés ellentmondásainak hatékony túlhaladási módjára. Az alapelvek kidolgozásával és a jelenlegi gazdasági helyzet értékelésével arra a megállapításra jutottunk, hogy gazdasági válságban vagyunk, ami az alapelvekben összegzett okok, de mindenekelött a társult munkában dolgozók társadalmi-gazdasági helyzetével kapcsolatos alkotmányos elvek figyelmen kívül hagyásának a következményei. Ez a tény, különösen pedig a társadalmunk anyagi fejlődésében, valamint a nemzetközi politikai és gazdasági viszonyokban felmerülő ellentmondások teszik szükségzerűvé és halaszthatatlanná a programunk által meghatározott változásokat.

Egy történelmileg új, szocialista öngazgatású termelési viszonyokon alapuló társadalom, mint a miénk, állandó változásoknak van kitéve, s

* A munkacsoport a következő összetételben dolgozott: Kiro Gligorov, a munkacsoport vezetője, Dragomir Vojnić, a munkacsoport helyettes vezetője, Miodrag Ostracanin, a munkacsoport titkára, valamint Aleksandar Bajt, Milutin Cirović, Borislav Jović, Nisim Konfino, Oskar Kovač, Ljubisav Marković, Radovan Milanović, Zoran Pjanić, Vojislav Rakić, Miloš Sindić, Branislav Šoškic és Rihard Štajner. A bővített munkacsoportban részt vettek még: Dušan Anakioski, Budimir Lazović és Srđan Savić.

ezért folyamatosan összhangba kell hozni a termelőerőket és a termelési viszonyokat. Éppen ezért a társult munka és a társadalom stabilitásra való törekvését dinamikus, folyamatos törekvésként kell értelmezni, amely az eredményes anyagi fejlődést, a szocialista öngazgatású társadalmi-gazdasági viszonyok kiegészítését és továbbfejlesztését szolgálja társadalmunk hosszú távú stratégiai fontosságú irányvételek alapján, nem pedig a már kialakult fejlődési viszonyok és eredmények konzervatív megőrzésére törekszik.

Az a tény, hogy kialakítottuk társadalmi viszonyaink hosszú távú fejlesztési stratégiáját, előnyt jelent más társadalmakhoz képest, a célja azonban nem a minden meglevő védelmezése, hanem akcióra való felhívás, hogy az adott — hazai és nemzetközi — körülmények között, fejlődésünk jelenlegi szakaszában, a hosszú távú fejlesztési stratégia szellemében változtassunk a fennálló helyzeten.

A stabilizációs program alapvető változásokat helyez kilátásba a fennálló helyzetet illetően és rámutat a továbblépés eszközeire, módszereire. Annál is inkább, mert a program megvalósítása távlatot nyit egy biztonságos alapokon nyugvó, dinamikus gazdasági fejlődés és a szocialista öngazgatáson alapuló társadalmi-gazdasági viszonyok előrehaladása előtt. Ilyen értelemben motiválhatja, mozgósíthatja a munkásságot, a dolgozókat és a lakosságot, azok szervezett szocialista erőit és a társadalmi-politikai közösségeket, hogy változást vigyenek végbe a társadalmi erőviszonyokban, s ezáltal távlatot nyissanak a további progresszív társadalmi átalakulások előtt.

3. A jelenlegi gazdasági helyzetre nagy hatással volt a kedvezőtlen nemzetközi helyzet is, amelyet többek között a nagyhatalmak, a katonai és politikai tömbök fokozódó konfrontálódása, azoknak az érdekszférák, különösen pedig a fejlődő országok körüli általános versengése, a szakadatlan és egyre fokozódó fegyverkezési verseny, valamint a katonai tényezők által egyre jobban körülhatárolt nemzetközi viszonyok jellemeznek. Fokozódik a nemzetközi gazdasági válság, elmélyül a fejlett és fejlődő országok közötti szakadék, fokozódik ez utóbbiak eladósodása, s a kivétel csökkenése és a bizonytalan nyersanyagárak következtében válságos méreteket ölt külkereskedelmi fizetésekképességük és egész gazdasági helyzetük.

Mindez felerősíti az el nem kötelezett és fejlődő országokra gyakorolt politikai és gazdasági nyomást, állandóan új válsággócokat teremt, miközben a régiek felszámolása túl lassan halad, s egész sor más kedvezőtlen folyamatot is kivált.

A nemzetközi körülmények a közvetlenül előttünk álló időszakban meghatározzák anyagi fejlődésünk egyes vonatkozásait, de nem számítanak egyedüli döntő tényezőnek, s még kevésbé adnak okot a várakozásra, hogy majd a világban végbemenő változások kedvezőbbé és fájdalommentesebbé teszik belső átalakulásunkat. A világválság súlyosságától és jellegétől függően a kilábalás lehetőségei is eltérőek, társadalmi rendszertől függően változnak, s minden egyes társadalom esetében figye-

lembe kell venni az objektív és szubjektív tényezők összességét. Mély szociális változások és megrázkódtatások, a válságból való kilábalás kedvező lehetősége, valamint a tudomány és a technológia számos területen való gyors előretörése nyit majd utat az átalakulások előtt, amelyek a szubjektív és objektív lehetőségektől függően ideiglenesek, rövid tartalmúak vagy hosszantartóak lehetnek.

A jelenlegi körülmények között elsősorban a saját erőnkre támaszkodva kell leküzdeni a továbbfejlődés akadályait és a gazdasági válságot.

A politikai és a gazdasági viszonyok világméretű kieleződésének és a fokozott fegyverkezési versenynek a körülményei között az általános honvédelem és a társadalmi önvédelem továbbfejlesztése és erősítése szerves részét képezi gazdaságstabilizációs programunknak és nélkülözhetetlen feltétele megvalósításának.

4. A jövőben maximálisan kifejezésre kell jutnia a saját erőnkre való támaszkodásnak. Ez pedig azt jelenti, hogy öngazgatású társadalmunk képes önállóan és idejében meghozni a saját fejlődésével kapcsolatos határozatokat. Erre csak akkor kerülhet sor, ha felkészülünk az összes rendelkezésünkre álló gazdasági és társadalmi tényező jobb kihasználására. Ezzel párhuzamosan a saját erőnkre támaszkodás megköveteli, hogy sokoldalúan és hatékonyan bekapcsolódjunk a nemzetközi munkamegosztásba is.

Az elmondottak képezik gazdaságstabilizációs programunk alapját, Megvalósításának az a feltétele, hogy az anyagi fejlődésnek és a szocialista öngazgatású társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődésének az ellentmondásait a szervezett szocialista szubjektív erők legszélesebb mozgósításával küszöbölhetjük ki. A saját erőnkre támaszkodás egyben általános takarékoskodást, lemondást, magas fokú felelősséget, mozgékonyt és szervezőkészséget is jelent a program megvalósítása során. A hosszú távú gazdaságstabilizációs program megvalósítása végső soron a saját erőnk sikerét és további megerősödését eredményezi.

5. Gyakorlatunk alaposabb megváltoztatásának az okai — függetlenül a pillanatnyi és a jövőbeli nemzetközi körülményektől — a jelenlegi gondolkodásban és életmódban rejlenek. Ugyanis teljes mértékben át kell értékelni a munkát és az alkotó tevékenységet; kitartóan és következetesen szorgalmazni kell a munkán és a munkaeredményeken alapuló jövedelemszerzést; elejét kell venni a növekvő etatizmusnak, technokráciának, a bürokratikus centralizmusnak és nacionalizmusnak, a csoporttulajnonosi viszonyoknak, a bezárkózottságnak, az ösztönös anarchista törekvéseknek és a társadalmi tulajdon kisajátításának. Elejét kell venni a társadalmi tervek és határozatok voluntarista és szubjektív jellegű meghozatalának, ami az öngazgatás lemaradásához, gazdasági pangáshoz, az egységes jugoszláv piac szétagolódásához és a társadalmi távlatokba vetett hit esetenkénti megingásához vezetett. Ezeknek a mélyen-szántó változásoknak az okait azokban az átalakulásokban kell keresni, amelyek világszerte be fognak következni. Fel kell készülnünk e külső tényezők kedvezőtlen hatásainak semlegesítésére, hosszú távú stratégiai

irányvételünket pedig függetlenülünk kell a társadalmi gyakorlatunkban halmozódó elhajlásoktól. Ezt nemcsak a fejlődési távlatok teszik halaszthatatlan fontossá, hanem a társadalmi megrázkódtatások elkeverülése és általános válsággá fajulásának megakadályozása is.

6. A program sikerének kulcsa elsősorban a munkásságnak és a dolgozóknak az öngazgatáson alapuló társadalmi-gazdasági viszonyok következetes fejlesztéséért vállalt felelőssége, alkotmányunk, a társult munkáról szóló törvény és a Jugoszláv Kommunista Szövetség programja. Programunk az említett érdekek kifejezésre juttatásával a felmerülő ellentmondások megoldására megfelelő módszereket javasol, mindenekelőtt az öngazgatású társadalmi-gazdasági viszonyok fejlesztését, valamint az anyagi fejlődésben hosszabb idő óta jelenlevő aránytalanságok hatékony túlhaladását. Programunk részletesen kidolgozza, miként kell leküzdeni a szocialista öngazgatási demokrácia általános irányvételének elferdüléseit, s éppen ezért munkásosztályunk és valamennyi dolgozónk támogatására számíthat. Ezen perspektíva hiányában a dolgozók elégedetlensége a társadalom szubjektív erőinek a bírálataiban fogalmazódik meg, miközben gyengül a politikai életben és a termelőmunkában fennálló helyzet megváltoztatására irányuló aktivitásuk.

Kihasználatlan anyagi lehetőségeink felbecsülése — a kiépített kapacitások, a természeti és emberi adottságok, a társadalmi termék létrehozását és elosztását jellemző gazdasági motívumok teljes figyelembevétele — arra utal, hogy hatalmas tartalékaink vannak, amelyek kiaknázása lehetővé tenné a gazdasági fejlődés fellendítését. A gazdasági és társadalmi tevékenységek munkájának és eszközeinek szélesebb körű és intenzívebb társítása, a gazdaságilag kölcsönös függőségben levő termelők sokoldalú integrációja elősegítené a gazdálkodás gyors javulását, növelné a munka- és a társadalmi eszközök kihasználtsági fokát, aminek következtében mind gyorsabbá és eredményesebbé válna a szocialista öngazgatású társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődése.

Ennek legfontosabb előfeltétele az etatista, technokrata és bürokrata szemlélet valamennyi formájának felszámolása, a különböző öngazgatású érdekek idejekorán való összeegyeztetése, az egységes jugoszláv piac minden alkotmányos vonatkozásának zavartalan érvényesítése, valamint a külfölddel folytatott csere minden lehetőségének és előnyének teljes értékű kihasználása. A növekedéssel és fejlődéssel párhuzamosan fokozódó nemzetközi jelenlét a társult munka törvényszerű gazdasági szükségletévé és társadalmunk stratégiai irányvételévé kell hogy váljon.

Az autarkia különböző formáit, a regionális bezárkózást és korlátokat csak a társadalmi munka öngazgatáson alapuló integrációjával küzdhetjük le, a termelők alkotmányosan meghatározott helyzetének, öngazgatási szerepének és felelősségének az érvényesítésével. Csak egy ilyen alapon létrejött integráció képezheti nemzetünk és nemzetiségeink, köztársaságaink és tartományaink valódi értelemben vett egyenjogúságának, a jugoszláv közösség szövetségi jellegű megszüldítésének, valamint a köztársaságok és a tartományok, egészében véve pedig az egész szocialista

önigazgatású jugoszláv társadalom munkásosztálya és valamennyi dolgozója vezető szerepének az alapját.

A hosszú távú gazdaságstabilizációs programban kidolgozott célok valóra váltásáért folytatott küzdelem egységes, teljes értékű és sokoldalú elkötelezettséget igényel az összes szubjektív szocialista erőtől. Az ő hozzáállásuk a feltétele a vállalkozás sikerének, mint ahogyan a program megvalósításáért folytatott küzdelem is lehetőséget nyújt az egyéni érvényesülésre, a szükségszerű differenciálódásra, olyan káderek kifejlődésére, amelyek teljes mértékben kifejezésre juttathatják szocialista öngazgatású elkötelezettségüket, képességeiket és tehetségüket. Csak egy ilyen aktivitás lehet a szervezett szocialista erők átalakulásának a feltétele, mert ez összhangban van a szocialista öngazgatású társadalmi viszonyok kialakításának szükségszerűségével és a demokratizálódási folyamatokkal. Ez a feltétele az új nemzedékek aktivizálásának, annak, hogy soraikból a valóban tehetségesek kerüljenek a társadalmi-politikai tisztségekre.

A társult munkában dolgozó azáltal válik a társadalmi újratermeléssel kapcsolatos döntések tényleges hordozójává, hogy személyesen dönt társult munka alapszervezete jövedelméről, a küldöttek és a küldöttségek útján pedig a közös és általános szükségletekről. A dolgozóknak ez a helyzete és tevékenysége, valamint a társadalmi-politikai szervezetek aktivitása teremti meg annak feltételeit, hogy a küldöttrendszer minden szinten a munkásosztály és az összes dolgozó érdekeit képviselve váljon a társadalmi döntéshozatal színhelyévé.

7. A program megvalósítása során átgondolt, szervezett és folyamatos erőfeszítést kell kifejteniük a társadalmi újratermelés valamennyi szubjektumának és az öntudatos szervezett szocialista erőknek, hogy mielőbb leküzdhessék a felhalmozódott anyagi gondokat, nézetkülönbségeket és eszmei összetűzéseket, s mindazoknak az ellenállását, akik kezdik elveszíteni a nem munkával szerzett privilégiumaikat és gazdasági előnyeiket.

Társadalmunk szubjektív szocialista erőinek — különösen a vezető szerveknek — felül kell vizsgálniuk eddigi gyakorlatukat és fel kell készülniük ennek a programnak a megvalósítására. Ilyen értelemben a kedvező jövőbeli fejlődés elengedhetetlen követelménye a tudomány felhasználása.

A hosszú távú gazdaságstabilizációs program feladatainak megvalósításához jól szervezett, hozzáértő és hatékony államigazgatási szervekre van szükség, amelyeknek lényegesen változtatniuk kell munkájuk minőségén, :: mindenekelőtt a társadalmi-politikai közösségek küldött-testületei által meghozott határozatok végrehajtására kell összpontosítaniuk. A programból eredő feladatok eredményes megvalósításához hozzáértő ügyviteli szervekre és megfelelő szakszolgálatokra van szükség, amelyek kockázatot és felelősséget vállalnak minden határozat előkészítéséért és betervezéséért, különösen pedig a szervezetük, illetve közösségük fejlődése szempontjából fontos döntésekért.

Mindazokban a szervezetekben és testületekben, amelyekben hozzászoktak, hogy a társult munka helyett vegyenek részt a nagy anyagi fe-

lelősséggel járó döntéshozatalban, ezeket a változásokat a szubjektív erők helyzet- és szerepváltozásként értelmezik majd, s így tanúsítanak ellenállást a változásokkal szemben, hogy megőrizhessék a szocialista öngazgatás fejlődési igényeivel összhangba nem hozható jelenlegi pozícióikat.

Ennek során számítanunk kell mindazoknak a bürokrata és technokrata erőknek az ellenállására, amelyeknek kialakult gazdaságirányítási és érvényesülési módszereik vannak, illetve amelyek pozícióikat többnyire egy olyan beidegződött magatartásra alapozták, hogy inflációban élünk, annak köszönhetően jövedelmünk nagy részét, ezért az állami hivatalok és intézmények útján kell megoldani mindazokat a gondokat, amelyeket eredményesen csak a tulajdon munkaszervezetünkben — a munkatermelékenység és hatékonyság fokozásával, az eszközök ésszerű felhasználásával stb. — oldhatunk meg, miközben állandóan a külföldi technológia beszerzése van napirenden, annak tényleges befogadási igénye, a saját kutatásaink megkezdése nélkül. A program megvalósítását megnehezíti a technokrata és bürokrata erőket tápláló kispolgári ösztönösség is.

A legnagyobb nehézséget — különösen a kezdeti időszakban — elsősorban a gazdaság jelenlegi nagymérvű kül- és belföldi eladósodása, a társultmunka-szervezetek egymás közötti és a bankok közötti bizonytalan újratermelési, illetve pénzügyi viszonyok, a kötelezettségek elhanyagolása, az alacsony termelékenység és hatékonyság képezi. Számos munkaszervezet veszteséggel gazdálkodik vagy tengődik önmön újratermelésének határán azzal a meggyőződéssel, hogy veszteségét társadalmasítani kell, s ezt a szocialista társadalom jellemzőjének, munkásszolidaritásnak nevezi.

A felsorolt területeken csak akkor következhet be döntő változás, ha létrejönnek annak feltételei, hogy a dolgozó egyéni kiteljesedésének lehetőségét társult munka szervezetében, az öngazgatású társulás és kapcsolatteremtés módozataiban, a munka — az élő és a holt munka —, valamint a munka szerinti elosztásban látja, amelyért csak akkor száll síkra, ha már birtokába kerítette a jövedelemszerzést, sőt magát a bővített újratermelést is. Egy ilyen vállalkozás lényeges előfeltétele, hogy a gazdasági és fejlesztési politika, valamint az ügyviteli feltételek összehangolódnak a cél megvalósítása érdekében.

Ezek szerint programunk megvalósítását számos akadály hátráltatja, mint pl. az ellentétes érdekek, számos egyének, gazdasági területnek és társultmunka-szervezetnek a jelenlegi állapotokból eredő eltérő társadalmi helyzete, a megrögzött régi szokások utóhatása, a szocialista erkölcs-csel ellentétes szemléletmód, a szocialista öngazgatású rendszerünkkel és annak gyakorlatával összeegyeztethetetlen eszmei tévelygések és félfogások, amelyek ellen állandó eszmei harcot kell folytatnunk. Mindez megköveteli, hogy a stabilizációs program megvalósítása során a haladó erők széles körű és folyamatos tevékenységet fejtsenek ki. A dolgozókat tájékoztatni kell az akció céljairól, eszközeiről és módszereiről, lehetővé kell tenni a vélemények demokratikus ütköztetését, a határozatokat pedig szervezeten és tetterekészen kell valóra váltani. Múltbeli tapasztá-

lataink arra utalnak, hogy egy ilyen társadalmi kezdeményezés előtt meg kell tenni minden előkészületet, át kell csoportosítani a rendelkezésre álló erőket és lehetővé kell tenni az összes társadalmi tényező összehangolt tevékenységét.

A program megvalósulásának eredményeit figyelemmel kísérve idejében ki kell küszöbölni az esedékes gyakorlati fogyatékoságokat, hogy megvalósulhassanak legfontosabb célkitűzéseink.

Ezen program sikere és az egész társadalom mozgósítása szempontjából döntő fontosságú a Dolgozó Nép Szocialista Szövetségébe tömörült szocialista erők politikai egységének megteremtése a KSZ fokozott felelősségével.

I. A TÁRSADALMI-GAZDASÁGI VISZONYOK ALAPVETŐ VÁLTOZÁSAI

Ezúttal is abból a felismerésből indulunk ki, hogy társadalmunk kidolgozta az öngazgatási társadalmi viszonyok hosszú távú fejlesztési politikáját, amely a JKSZ programjában és egyéb programjellegű dokumentumaiban, a JSZSZK alkotmányában és a társult munkáról szóló törvényben fogalmazódott meg. Ezek tartalmazzák az ösztársadalmi viszonyok továbbfejlődésének általános irányvételét, mégpedig a gazdasági fejlődés során óhatatlanul felmerülő változásokkal összhangban. A hosszú távú gazdaságzilárdítási program alapelvei ezzel kapcsolatosan kimondják: „Gazdaságzilárdítási harcunk valójában a társult munkában dolgozók tényleges társadalmi szerepének és felelősségének a növeléséért folytatott harc.”

Irányvételünk szerint a társult dolgozók, a társadalmi élet legfontosabb tényezői rendelkeznek a társadalmi eszközökkel végzett munkával és a jövedelem formájában kifejezésre jutó munkaeredményeikkel. Az ő helyzetüktől, hozzáállásuktól, az eredményekért vállalt felelősségüktől és a szabadon társított munka rendszerébe való bekapcsolódásuktól függ az öngazgatás fejlődése, az általános gazdasági és ösztársadalmi előrehaladás. A társultmunka-alapszervezet a társult munkában dolgozók olyan általános szervezeti formája, amely lehetővé teszi számukra, hogy birtokukba kerítsék és ellenőrizzék a társadalmi újratermelés alapvető folyamatait, rendelkezzenek a termelőeszközökkel és felosszák az általuk megvalósított jövedelmet, mégpedig azoknak az öngazgatási alapon meghatározott mércéknek és társadalmi terveknek az alapján, amelyek lehetővé teszik, hogy munkaszervezetekbe társuljanak és az érdekszerveződés különböző formáiba tömörüljenek.

Ezáltal a gyakorlatban — az öngazgatáson alapuló társadalmi viszonyok részeként — a kapcsolatteremtés és társulás legkülönbözőbb formái útján valósul meg az öngazgatás, aminek végső célja a társadalmi-gazda-

sági és társadalmi-politikai viszonyok egysége. Társadalmi helyük és szerepük egyaránt függ attól, hogy szubjektumként milyen szerepet töltenek be alap- és munkaszervezetükben, illetve a társulás egyéb formáiban, de attól is, hogy milyen helyet foglalnak el a társadalomban, a társadalmi-politikai közösségekben és a társadalmi-politikai szervezetekben. Az egész jugoszláv gazdaság és társadalom a társult dolgozók tevékenységi területe mivel érdekeiket a társult munkában, a helyi közösségben, a közösségben, a tartományban, a köztársaságban és a szövetségben, illetve egész szocialista közösségünkben érvényesíthetjük, s végül bekapcsolódhatnak a nemzetközi gazdasági kapcsolatokba.

Ahhoz, hogy a dolgozó ilyen szerepet tölthessen be a társult munkában és a társadalom egészében, ahhoz elsősorban feltételeket kell teremteni annak igazolására, hogy képes új értékek megteremtésére, a társadalmi eszközök igazgatására, a munkafolyamat irányítására, a társadalmi termék előállítására és elosztására. A munkaszervezetekben, a társulás más formáiban és a társadalmi-politikai szervezetek küldött-testületeiben csak egy ilyen átalakulással jönnek létre az állam-, a magán- vagy a csoporttulajdon felszámolásának, valamint a dolgozók elidegeníthetetlen jogaival való visszaélések kiküszöbölésének és az állam alkotmányos keretek közötti ténykedésének a feltételei.

Erre csak akkor kerülhet sor, ha a társultmunka-alapszervezetekben és a társult munka egyéb társulási formáiban dolgozók olyan árutermelők lesznek, akiknek a munkaeredményeit a piaci viszonyok közé helyezik, amelyekre tudatosan, tervszerű tevékenységgel és az ügyviteli körülmények meghatározásával gyakorolnak hatást, illetve mindazokban az esetekben szabályozzák a gazdasági viszonyokat, amikor a piac képtelen közvetlenül meghatározni a társadalmi munka — például a társadalmi és infrastrukturális tevékenységek — egyes területeinek a tényleges hozzájárulását. Amikor nincsenek, vagy csak részlegesen vannak ilyen helyzetben, akkor az új értékeket teremtő dolgozók és árutermelők mind a társultmunka-szervezetekben, mind pedig a társadalom egészében képtelenek birtokukba keríteni a jövedelmet, különösen pedig a bővített újratermeléssel kapcsolatos döntéshozatalt. Tehát jövedelmük vagy akkumulációjuk bármely részének eltulajdonítása egyben a termelői és öngazgatási helyzetük, össztársadalmi jelenlétük megcsorbitásával jár. Ennek közvetlen következménye a jövedelemszerzés iránti érdektelenség, a gazdasági hatékonyság csökkenése, az öngazgatási termelési viszonyok fellazulása és megbomlása, amely már gazdasági és politikai stabilitásunkat veszélyezteti.

Társult munka alapszervezeteink dolgozói még nincsenek ilyen helyzetben. Mint öngazgatók, számos vonatkozásban elvesztették árutermelő jellegüket. A munkaeredmények piaci értékelését aláasta az állami szerveknek a gazdaság szabályozásba való etatista beavatkozása és azon funkcióknak az átvétele amelyek nem tartoznak rájuk. A tudományosan és szakmailag megalapozatlan voluntarista tervezés az ösztönösség és a bizonytalanság elemeit vonja magával, miközben elhanyagolják

mindazokat a gazdasági törvényszerűségeket, amelyek objektíve hatást gyakorolnak a társadalmi tulajdon és az öngazgatási viszonyok közepe-
pette. Ilyen körülmények között az említett magatartás és döntéshozatal
következményeivel járó gazdasági felelősségre vonásra szabály szerint
nem kerül sor, vagy csak elenyésző mértékben. A társadalmi és a gaz-
dasági fejlődésre különösen kedvezőtlenül hatott a dolgozók társadalmi
újratermeléssel kapcsolatos jogainak és felelősségének az elidegenítése,
valamint a társult munka jövedelmének és felhalmozásának fokozott mér-
vű igénybevétele.

A közfogyasztást, az államapparátus pénzelését és a társadalmi tevé-
kenységeket szolgáló jövedelmi adó és járulékok mind formailag, mind
nagyságukat illetően nem voltak megfelelőek és meghaladták a további
jövedelemszerzés lehetőségét, s mindazt, amit a kialakult ügyviteli pro-
duktivitás és hatékonyság elbírt volna. A társultmunka-szervezetek sú-
lyos függőségbe kerültek a nagy kamatlábbal járó kölcsönök következté-
ben, amit még fokozott a dinár és a valuta árfolyamának növekvő kü-
lönbsége, s így meggyengült öngazgatói pozíciójuk. Egyes társultmunka-
szervezetekben jelentős mértékben lecsökkent a termelés alanyainak az
anyagokkal kapcsolatos döntéshozatalban való részvétele, s ezáltal rosz-
szabodott a dolgozók helyzete, előtérbe került a bémunkási és csoport-
tulajdonosi tudat és megtorpant a társultmunka-szervezetek fejlődése. A
dolgozónak mint termelőnek a helyzete sem a múltban, sem jelenleg nem
függ egyértelműen holt és élő munkájától, az általa létrehozott termék-
nek, illetőleg árunak a sorsától. Ez igen kedvezőtlenül hatott az általá-
nos termelési viszonyokra.

A gazdaságstilárdítási program eredményes bevezetése és végrehajtása
éppen az említett gyengeségek kiküszöbölése végett sürgeti a követke-
zőkben leírt lényegbevágó változásokat.

A társadalmi eszközök igazgatása

A társadalmi eszközök igazgatása — annak a felelősségnek a birtoká-
ban, amely a dolgozónak mint termelőnek és mint öngazgatónak a hely-
zetéből következik — lehetővé teszi dolgozóink számára, hogy termelé-
keny munkával és az eszközök ésszerű felhasználásával jövedelmet való-
sítsanak meg a munka szerinti elosztás és a társadalmi eszközök bővített
újratermelése céljából. Csak ilyen alapon válhatnak a munka és az esz-
közök olyan gazdaságossá, hogy általuk a szocialista öngazgatáson ala-
puló társadalmi-gazdasági viszonyok beigazolhassák demokratikus és hu-
manista jellegüket, s ugyanakkor képesek legyenek a társadalmi fejlődés
ellentmondásainak a feloldására is. A gyakorlat hiányosságai követke-
ztében a közeljövőben az öngazgatás fejlődése mindinkább attól függ
majd, hogy a dolgozó gazdaságilag mennyire lesz érdekelt a társadalmi
újratermelési eszközök ésszerű használatában, s ez határozza meg a le-
hetséges fejlődés határát. Éppen ezért megfelelő rendszerbeli változásokat

kell eszközölni; gazdaságpolitikai intézkedésekkel és társadalmi tervekkel kell segíteni ezeknek a feltételeknek a kialakulását.

Öngazgatási társulás és kapcsolatteremtés

Gazdaságunk és társadalmunk jövőbeli fejlődésének egyik legfontosabb tényezője, hogy a termelők öngazgatású társulása, kapcsolatteremtése és országos szintű gazdasági együttműködése gazdasági, jövedelemszerzési és újratermelési alapon jöjjön létre. A társulás legkülönbözőbb formáinak integrációs kapcsolata a korszerű termelés és árucseré gazdasági törvényszerűségéből következik, s ugyanakkor elengedhetetlen feltétele annak, hogy a társult munka birtokába kerítse a termelés és az elosztás feltételeit, s ezentúl egy fokozottabb mérvű társadalmi integráció sarkköve legyen az országban és a külfölddel fenntartott gazdasági kapcsolatokban. Az integrációs folyamat az anyagi fejlődés függvénye, de ez némileg fordítva is érvényes, nélküle aligha lehet eredményes az etatizmus, a centralizmus, az autarkia, a regionális bezárkózás és a gazdasági nacionalizmus elleni küzdelmünk. E nélkül nem vállalhatnak valóra az egyenjogú ügyviteli feltételek, lehetetlen az egységes jugoszláv piac eredményes tevékenysége és fejlődése, a gazdasági és társadalmi fejlődés tervszerű befolyásolása, s a nemzetközi munkamegosztásban sem foglalhatunk el olyan helyet, amely gazdaságunk számára egyenrangú viszonyok kialakítását tenné lehetővé a világpiacon.

Az imént említettekről még csak annyit, hogy a gyakorlatban nem használjuk ki mindazokat az előnyöket, amelyek a jövedelmen alapuló öngazgatási kapcsolatteremtés legkülönbözőbb formáit jellemző munka- és eszköztársítás útján járulhatnak hozzá a munkatermelékenység növeléséhez. Ez újabb termelőerők kifejlődését teheti lehetővé, nagyobb biztonságot és stabilitást kölcsönözhet a jövedelemszerzésnek, de lehetővé teheti azt is, hogy a dolgozók sokkal átfogóbban vegyék birtokukba a társadalmi újratermelési viszonyokat.

Az integráció egyik kulcsfontosságú intézménye a munkaszervezet, amely a kötelekeibe tartozó alapszervezetek közös érdekeit érvényesítve olyan gazdasági tényezőként kell hogy kifejezésre jusson, amely a reális tervezés, az optimális munkamegosztás, az eszközök ésszerű felhasználása, valamint a hatékonyabb, biztonságosabb ösztársadalmi és gazdasági fejlődés érdekében képes bekapcsolódni az összetett szervezetbe és még szélesebb körű integrációs egységek munkájába.

A gazdaságilag nem eléggé fejlett köztársaságok és Kosovo tartomány megsegítésére szánt szövetségi hitelalapot gazdaságunk és társadalmunk öngazgatású integrációs folyamatainak a szolgálatába kell állítani.

Az öngazgatáson alapuló munka- és eszköztársítási folyamat felgyorsítása nem maradhat csupán a társultmunka-alapszervezetek dolgozóinak spontán akciója. Ezt a tevékenységet megfelelő intézkedésekkel kell támogatnia gazdaságpolitikánknak és szocialista öntudatú szubjektív erőinknek.

Jövedelemelosztás

Amíg az árutermelés történelmileg feltételezett, addig a szocialista öngazgatású termelési viszonyok lényegéhez tartozik az, hogy a társultmunka-alapszervezetek jövedelmeként megvalósított új értékről annak az alapszervezetnek a dolgozói döntenek, amelyben azt megvalósították, és a megvalósított jövedelem képezi a munkakörülményeikkel és eredményeikkel kapcsolatos döntéshozatali joguk anyagi alapját. A társadalmi eszközök eredményes igazgatásától — a jövedelem állandó növelésétől, felhasználásától — függ a társadalom további anyagi felemelkedése, az öngazgatás gyors fejlődése. Mivel az új értékek bővített újratermelése mind társultmunka-szervezet és az egész társadalom számára az anyagi és társadalmi fejlődés feltételét jelenti, így minden egyes gazdasági tényező és az egész társadalom tevékenységének a középpontjába ennek kell kerülnie. A jövedelemelosztásnak ezt a növekedést kell szolgálnia, hogy ily módon gyarapodjanak a társadalmi eszközök és emelkedjen a dolgozók életszínvonala. Éppen ezért a társultmunka-szervezetekben dolgozók a jövedelemnek a felhalmozási és fogyasztási részre való felosztása során azokból az öngazgatási megegyezésekből és társadalmi megállapodásokból kell hogy kiinduljanak, amelyeket más dolgozókkal kötöttek.

A döntéshozatal alanyainak a jövedelemmel rendelkezve figyelembe kell venniük az eszközök társadalmi jellegéből és az árutermelésből következő objektív törvényszerűségeket. A döntéshozatal nem lehet mesterkéltné. A dolgozó egyesíti magában a termelő és az öngazgató szerepét, tehát munkásként és öngazgatóként egyaránt érdekelt saját szükségletei kielégítésében.

A dolgozóknak az elosztásban elfoglalt — iméntiekben vázolt — helyzete lehetővé teszi a jövedelemelosztás objektív tényezőinek, az élő és holt munkának, azok kölcsönös összefüggéseinek a felismerését, amelyek ténylegesen a jövedelemnek a felhalmozásra és a fogyasztásra való objektívizált felosztásában jutnak kifejezésre. Az elmondottakkal összhangban, s a gazdasági kényszer hatására a dolgozó a jövedelemelosztás során egyaránt érdekelt a fogyasztásban és a felhalmozásban, azaz az élő munkával és a társadalmi újratermelési eszközökkel való gazdálkodásban. Ennek az objektíve adott viszonyoknak a bármilyen lerombolása egyben ennek a két, egyaránt fontos érdeknek a semmibe vevését jelenti. Ez az egyedül reális módja, hogy kielégítse egyéni, közös és társadalmi szükségleteit.

A társadalmi tervek és minden egyes társultmunka-szervezet tervének legfőbb szerkezeti jellemzője, hogy társadalmi szinten is figyelembe veszi azt az objektív törvényszerűséget, hogy öngazgatáson alapuló társadalmi szervezéssel, öngazgatási megegyezésekkel és társadalmi megállapodásokkal kell szabályozni a fogyasztás és a felhalmozás részarányát, és hogy az ügyviteli eredmények, azaz a jövedelem, az élő és a holt munka hatékonysága alapján a lehető leghatározottabban kell ügyelni ennek az aránynak

a betartására. A jövedelemelosztási gyakorlatban gazdaságszilárdítási követelményként kell figyelembe venni ezeket a törekvéseket.

Mindebből az következik, hogy a társultmunka-szervezet dolgozói, a tervezés, a jövedelem és a tiszta jövedelem megvalósításával és elosztásával kapcsolatos döntéshozatalaikban figyelembe kell hogy vegyék: milyen munka és eszközök eredményeként jön létre a jövedelem, s hogy a megvalósított jövedelem milyen lehetőséget ad személyi jövedelem megvalósítására és bővített újrateermelésre. De arra is ügyelniük kell, hogy kölcsönös összefüggés van a dolgozónkénti jövedelem és a befektetett eszközök alapján megvalósított jövedelem, illetve a dolgozónkénti bruttó személyi jövedelem és az igénybe vett eszközök alapján létrejött felhalmozás között.

Az említett négy mércének „A gazdasági rendszernek a gazdaságszilárdítási követelményekhez való idomítása” című bizottsági anyag álláspontjaival összhangban kell lehetővé tennie a dolgozónkénti bruttó személyi jövedelem és a felhasznált eszközök szerinti felhalmozás összefüggéseinek törvényes megvalósulását, mert alapjában véve az élő és holt munka — azok kölcsönös összehangolása és függősége — alapján ez szemlélteti legjobban a jövedelem felhalmozásra és fogyasztásra való objektívizált felosztását.

Ha ezeket a mércéket, illetve mutatókat minden egyes társultmunka-szervezet következetesen alkalmazza, akkor lehetővé válik, hogy a dolgozók reálisan és objektíve határozzák meg munkájuk körülményeit és eredményeit. Ezek a mércék olyan lényeges tényezők, amelyeket mindenképpen fel kell használnunk a termelésben résztvevők elképzeléseinek meghatározása, összeegyeztetése és a tervek meghozatala alkalmával. Ezek alkalmazása lehetővé teszi, hogy az alapszervezetek dolgozói döntsenek a jövedelem egészéről, illetve más dolgozókkal együtt a realitásoknak megfelelően határozzák meg az általános és közös szükségletek kielégítéséhez szükséges eszközök nagyságát. Tehát az említett mutatók és kölcsönös összefüggéseik figyelembevételével lehetővé teszi a társult munkában dolgozók számára, hogy megvalósítsák a munka és a munkaeredmények szerinti elosztást, illetve meghatározzák az élő és holt munka hozzájárulásának mértékét, s ezáltal igazolják, hogy részt vesznek az irányításban.

A bővített újrateermelés

A dolgozóknak, a társultmunka-szervezeteknek és a társadalomnak a bővített újrateermeléshez való viszonya mutatja, hogy miként ítélik meg a fejlődés dinamikáját és minőségi tényezőit, milyen eredményesen egyeztetik össze a fejlődési tényezőket, hogyan oldják meg az embernek a munkára és a foglalkoztatásra való elemi jogát, miként egyeztetik össze a termelés és a gazdaság szerkezetét, hogyan kísérik figyelemmel a technológiai fejlődést, milyen figyelmet fordítanak a világszerte érvényben

levő termelékenység és gazdasági mércékre, hogy eredményesen és egyenrangúan vehessenek részt a világgiazi árucserében.

A tényleges és funkcionális amortizáció, a megvalósított jövedelem és a tényleges felhalmozás képezi az alap- és a forgóeszközökbe való beruházás pénzügyi alapját. Ha ezt szem előtt tartjuk, akkor feltétlenül össze kell egyeztetni a beruházásokat a társadalmi termék egy részének ilyen célú reális kiválasztási lehetőségével.

A mi esetünkben a felhalmozásnak és a bővített újratermelés anyagi fedezetének a hiánya szigorú gazdasági és egyéb követelményeket állít mindazon tényezők elé, amelyek bármilyen módon hozzájárulnak vagy befolyással lehetnek a határozatok meghozatalára. Minden felhalmozással — a beruházás megválasztása és célja, a technológia jellege, a piac felbecsülése stb. — kapcsolatos tévedés súlyos következményekkel járhat és hatása soká érezhető. Sajnos, a felhalmozással kapcsolatos határozatokat gyakran kedvezőtlen körülmények között hozzák meg, a fejlesztési és gazdaságpolitikai hibák pedig a gazdasági élet elferdüléseire utalnak.

A felhalmozódott problémák eredményes megoldásának az a feltétele, hogy felhalmozásról annak a társultmunka-szervezetnek a dolgozói döntenek, akik létrehozták és maguk viselik döntéseik következményeit, beleértve azokat is, amelyek a jövedelemelosztás során a dolgozók bruttó és nettó személyi jövedelmét, valamint a közösség szükségleteinek kielégítési szintjét határozzák meg. Ez arra utal, hogy a közös bevételen és jövedelmen alapuló munka- és eszköztársítások esetén a következményeket a társulásban részvevő többi tényező is vállalja, tehát maguk a társultmunka-szervezetek, de a bankok, a kutató, tervező és egyéb intézmények is.

Idővel a társadalmi eszközök szabad áramlása — a munka- és eszköztársítás, a hitelek, a közös beruházások — az egész jugoszláv gazdasági életben szükségszerűvé teszik, hogy a felhalmozást ott fektessék be, ahol az gazdaságilag a leghatásosabb, s ne legyenek tekintettel területi kérdésekre, a termelési ágazatra, vagy pedig arra, hogy új beruházásról, felújításról vagy valamilyen újításról van-e szó. Egész gazdasági és fejlesztési politikánkat úgy kell alakítanunk, hogy a felhalmozás zavartalanul hatolhasson be az egységes jugoszláv piac minden szférájába, s minden eszközzel ösztönöznünk kell a munka- és eszköztársítást, a közös összbevétel és jövedelem megvalósítását, a közös kockázatvállalást. Bővített újratermelési rendszerünknek ez képezi az alapját, s csak így válaszolhatjuk meg azt a kérdést, hogy miként jöhet létre tőkefelhalmozás, optimális gazdasági és újratermelési kapcsolatteremtés, munkamegosztás és kooperáció, közös tudományos kutatások és a világgiacon való térhódítás. A hitelek és a hitelviszonyok viszont hozzá kell járuljanak a különböző szervezetek közötti együttműködéshez és kapcsolatteremtéshez. Az egységes piac legfontosabb jellemzője a társadalmi eszközök szabad áramlása. E nélkül nehezen, vagy csak részben jöhet létre az áru, a munka és a tudományos eredmények kapcsolatrendszerének szabad cseréje.

Mindazokban a társadalmi és gazdasági tevékenységekben, ahol a piac nem képes betölteni a társadalmi eszközök egyetlen alokátor szerepét, ott kiegészítő gazdasági és társadalmi intézkedéseket kell foganatosítani, amelyek lehetővé teszik, hogy a bővített újratermelésre eszköztársítás, hosszú távú eszközfelhasználás, ösztönző intézkedések és alkotmányosan kilátásba helyezett kötelező eszköztársítás útján kerüljön sor.

Mivel a lakosság takarékosága a felhalmozás igen jelentős forrása, nem hanyagolhatjuk el ösztönzését és tervszerűen fel kell használnunk programcéljaink megvalósítására, a gazdaság szerkezetének a foglalkozás növelését kilátásba helyező átalakítására, különösen pedig a kisipar és a lakásépítés fellendítésére.

A bővített újratermelés egyik fontos kérdése, hogy a társultmunkaszervezetek hogyan és milyen forrásból nyerik tartós forgóeszközeiket. Jelenleg ezek többnyire rövid távú hiteleken és a megengedett határokat túllépő letétügyleteken alapulnak. Ennek következtében mind a hazai, mind a külföldi felhalmozás az alapeszközök felé irányul, s így látszólag bővül a termelési és egyéb kapacitásokba való beruházás lehetősége, míg az eredetét és minőségét tekintve az alapeszközökkel egyenlőnek tekinthető tartós forgóeszközök fedezetét a rövid lejáratú eszközök adják. Ennek a következménye az alapeszközökbe való túlzott beruházás, az eladósodás és a gazdaság kamatokkal töntető megterhelése. Ha figyelembe vesszük, hogy magas inflációs ráta mellett nem biztosított a forgóeszközök reális értékének előteremtése, akkor normális következménynek számít a fokozódó hitelenség. Ezen a téren gyökeres változásokra van szükség. Egyetlen beruházásba sem kellene belekezdeni a zavartalan termeléshez szükséges tartós forgóeszközök hosszú távú forrásokból való teljes mérvű és megfelelő színvonalú biztosítása nélkül. Csak így lehet a beruházásokat reális keretek közé szorítani, a hiteleket és a bankok hitelző funkcióját pedig arra beállítani, hogy rövidtávú eszközforrásokból oldják meg a gazdaság rövid távú és időszerű szükségleteit.

A társított eszközökre vagy hitelre igényt tartó beruházót aszerint kell elbírálni, hogy a bővített újratermelés szférájában képes-e a saját eszközeiből részben fedezni a beruházás értékét. Az önálló pénzgazdálkodás természetesen a beruházás jellegétől függ, ami lényeges eleme az eszköztársításnak is. Erről nem feledkezhet meg bankpolitikánk sem.

A következő kérdés, hogy társadalmi rendszerünkben milyen társadalmi intézkedések szabályozzák a felhalmozás igénybevételét. Hitelviszony esetében ez az intézkedés maga a tényleges kamatláb, amely ösztönzőleg hat a gazdasági és egyéb szervezetek, a lakosság takarékoskodására, de az ésszerű eszközfelhasználásra és maximális kihasználására is. Eltérésre csak akkor kerülhet sor, ha gazdasági és fejlesztési politikánk ezt meghatározott célok elérése érdekében — megfelelő eszközforrások biztosításával — szükségessé teszi.

Olyan feltételeket kell teremteni, hogy a munka- és eszköztársítás gazdasági hatását tekintve a társult munkában dolgozók egymás közötti kap-

csolatteremtésének döntő formájává és a gazdasági tényezők öngazgatáson alapuló csatlatteremtésének legkedvezőbb tényezőjévé váljon, s ugyanakkor ösztönzőleg hasson a közös beruházások elterjedésére. Ehhez valamennyi gazdaságpolitikai intézkedésünknek hozzá kell járulnia. A relatív árviszonyok kialakítása is komoly tényezőnek számít a gazdaság-szilárdítási politika mielőbbi megvalósításában és az áremelésekből eredő infláció megfékezésében.

A társadalmilag meghatározott felhalmozás kell hogy legyen a tulajdon ügyviteli eredményeinek és a társultmunka-alapszervezeteknek a társadalmi eszközök munkaszervezetek általi felhasználásának a mércéje. A kedvező vagy kedvezőtlen eredményeknek közvetlen kihatással kell lenniük a személyi jövedelmekre. Másrészt viszont az eszköztársítás alapján megvalósított jövedelem nagy részét fel kell halmozni, egy részét pedig a dolgozók személyi jövedelmi alapjába helyezni. Így a befektetések, illetve az eszköztársítás útján a holt munka, illetve a közösen megvalósított jövedelem a megvalósított társadalmi jövedelemnek a megszerzésében résztvevők közötti felosztás tárgyává válik, másrészt pedig a munka szerinti elosztás rendszerének az ösztönzője lehet. Tehát nincs szó semmiféle tőkés viszonyról, hanem csak a társadalmi eszközökkel és jövedelemmel végzett racionális gazdálkodás szükségeszerű elemeiről, amelyek teljesen összhangban vannak az alapvető tényezők társadalmi, illetve öngazgatási jellegével és a dolgozók motivációjával. A külföldi felhalmozás (tőke) igénybevétele esetén a hitelviszony még kifejezettebben érvényesül, mint a hazai munkaszervezetek kapcsolatában. Mindenképpen kedvezőbben hatna munkaszervezeteink gazdasági és technológiai fejlődésére — csökkenne a gazdaság és az ország külföldi eladósodása —, ha mérséklődne a hitelek útján felhasznált külföldi tőke jelenléte és fokozódna a közös befektetések és kockázatvállalás iránti érdeklődés. A jelenlegi körülményeinkre jellemző infláció, gazdasági bizonytalanság, a termékek kereslet szerinti áralakulásának és a devizapiacnak a hiánya, de egyes előírások is az ilyen jellegű együttműködés csökkenése irányába hatnak. A gazdasági folyamatok normalizálásával és a gazdálkodás észszerű mércéinek alkalmazásával minden bizonnyal növekedni fog a külföld érdeklődése az ilyen együttműködés iránt. Az érvényes előírásoknak az említett vonatkozásban való felülvizsgálása derítheti csak ki, hogy milyen mértékben van szükség megváltoztatásukra.

Értékmeghatározás és árpolitika

Szocialista öngazgatású társadalmunkban a termelés szükségszerűen árutermelő jellegű, s ezáltal értéket hoz létre. Az árakat a piaci kereslet és kínálat törvénye szabályozza, amelyet a társadalmi-politikai közöségek társadalmi tervei alakítanak ki és módosítanak fejlesztési és gazdaságpolitikájuk intézkedéseivel, beleértve az anyagi tartalékokkal törté-

nő beavatkozásokat is. Emellett az öngazgatáson alapuló társultmunka-szervezetek aktivitása, azok együttműködése, öngazgatási megegyezései és társadalmi megállapodásai is újabb szabályozó tényezőként lépnek fel, különösen ha hosszú távú irányzatról van szó. Ilyen körülmények között és ilyen piacon minden társultmunka-szervezet önállóan határozza meg saját árait, amelyeket a piac véglegesít.

Az ország gazdálkodási körülményeinek kialakítása alkalmával külön figyelmet kell fordítani a világpiacon árák és a munkatermelékenység közvetlen hatására, a fejlettebb országok hatékonyabb gazdálkodására és termékeinek minőségére. A különböző gazdasági akadályok és egyes gazdasági csoportosulások, országok protekcionista intézkedései megkövetelik a társult munka szervezeteinktől, hogy hatékony gazdálkodással és szervezettebb fellépéssel biztosítsák versenyképességüket és a kivitel fokozásával még jelentősebb mértékben vegyenek részt a nemzetközi munkamegosztásban. Ez ugyanakkor lényeges eleme a külfölddel fenntartott kapcsolatainknak, a fejlődő országok között elfoglalt helyünknek és szerepünknek. Közepesen fejlett ország vagyunk, még bizonyos fokig magunkon viseljük a fejlődő országok jegyeit. Halaszthatatlan feladatunk, hogy minőségi változásokat eszközöljünk gazdálkodásunkban és utat nyissunk gazdaságilag igazolható kivitelünk előtt, amely nélkül nem számíthatunk a fejlődési egyenlenségek kiküszöbölésére és az életszínvonal növelésére.

Világpiacon áraink a külkereskedelmi partnereinkkel lebonyolított árucseré-forgalomban létrejött megegyezések eredményei. Tudatában vagyunk, hogy ezek az árak magukon viselik a multinacionális társaságok monopoltörekvéseit, de érződik az iparilag fejlett országok politikája is, amely arra irányul, hogy a tudományos kutatómunkában, technológiában és pénzügyi vonatkozásban hatalmas tartalékokkal rendelkező országok minél nagyobb extraprofitra tegyenek szert. Ez olyan realitás, amelyen csak általános előrehaladással, a termelőerők fejlesztésével, a jelenlegi igazságtalan gazdasági rend megváltoztatásáért folytatott harcunkkal és valamennyi el nem kötelezett és fejlődő ország harcával lehet csak változtatni. A hatékony és ésszerű termelésre való felkészülésnek, az új nemzetközi gazdasági rendért és a megváltozott viszonyokért folytatott küzdelemnek, valamint az emberiség általános fejlődéséért való kiállásnak összehangoltnak kell lennie.

A világpiacon áraink a hazaira való hatása azonban nem jelenti azok egyértelmű átvételét, mindenekelőtt a társadalmunk szociális jellegében tapasztalható különbségek és a fogyasztás szerkezetében kimutatható eltérések, valamint fejlesztési politikánk célkitűzései következtében. Az általános árviszonyok elsősorban a dinár árfolyamában jutnak kifejezésre, az egyéb különbségek pedig a vámpolitika útján, amely minden országban a gazdaság szerkezetétől és a fejlesztési politikától függ. Egyébként gazdasági rendszerünk és gazdaságpolitikánk minden egyéb területe — a pénzügyi és hitelpolitika stb. is gazdaságunk racionális védelmét és az

ország gazdasági függetlenségét szolgálja, de alapjában véve nyitottak kell hogy maradjunk a külföldi hatások és a világgazdasággal fenntartott kapcsolatok előtt, mert csak így védekezhetünk az autarkia és a vele járó elferdülések, valamint a közvetlen gazdasági károk ellen. Ennek az áralkításnak megfelelő hatása van a belföldi árakra is.

Az említett feltételek hatására végbemenő piaci árképzés lényeges feltétele a nélkülözhetetlen termékek összeegyeztetett és dinamikus előállításának. Ez az egyetlen módja, hogy megfelelő piacsabályozással és szervezéssel küszöböljük ki a termelésben felmerülő egyenetlenségeket, a legtöbb esetben a létfontosságú termékek hiányát. Az adminisztratív piacsabályozás és árelőírás megközelítően sem képes tervbe venni minden szükségletet és az egyes termékek várható keresletét. Ugyanakkor külső beavatkozással gyakorol hatást egyes termékek gyártásának a leállítására, mesterségesen elősegíti más termékek további előállítását és megbontja a termelés ritmusát. A fejlesztési politika szempontjából a piaci árképzés rendkívül értékes mutató, amely többek között alkalmat ad a lehetséges beruházóknak és termelőknek, hogy a kereslet alapján tájékozódjanak egy-egy árut vagy szolgáltatást illetően.

A piac árképző és előrejelző szerepe — az, hogy melyik termék előállítását kell szorgalmazni, melyikét pedig abbahagyni — nem jut kifejezésre a gazdaság minden területén, különösen nem a társadalmi tevékenységek területén. Az infrastruktúra, az energetika és egyes szolgáltatások fejlesztését, eddig még ismeretlen, új technológián alapuló termékek előállítását stb. nem engedhetjük át egyértelműen a piac törvényszerűségeinek, s így az említett területeken az árak sem lehetnek kizárólag a piaci mérlegelés közvetlen eredményei. Elvileg azonban ezekben az esetekben mindig jobb a gazdasági árákból kiindulni, amelyek a gazdasági tényezők árszintre gyakorolt hatásának a figyelembevételéből indulnak ki. Ha esetleg eltérésre kerül sor, akkor felül kell vizsgálni az ilyen intézkedések előnyeit és az ilyen árak esetleges korlátait, hogy ne kerüljön sor mesterséges, nem gazdaságos termelési szerkezet, téves termelési irányzat kialakulására, amelyet az értéktörvény előbb-utóbb tévesnek minősít, s következményeit maga a társadalom fizeti meg, mégpedig lassú fejlődéssel vagy alacsonyabb életszínvonallal (íme néhány példa: a tömegközlekedés és az áramszolgáltatás alacsony árai, a karbantartási munkákat sem fedező lakbérek, amelyek senkit sem ösztönöznek arra, hogy saját eszközeiből oldja meg lakáskérdését).

Az árakra gyakorolt társadalmi hatásnak mindenképp olyan feltételek kialakításában kell megnyilvánulnia, amelyek kihatással vannak a kereslet és kínálat egyenletes alakulására, tehát gazdaságpolitikánk megelőző intézkedései közé kell tartoznia. Meg kell előznie az olyan meggrázódtatásokat, amelyek az árak általános méretű közvetlen ellenőrzését teszik szükségessé, ösztönöznie kell a nem monopóliumon alapuló, újratermelési szempontból kölcsönös függőségben levő társultmunka-szervezetek megállapodásainak minden formáját, hogy hosszabb távú termelési

folyamat alakuljon ki, s az kedvező hatást gyakoroljon mind az árakra, mind a piacra.

A társadalomnak — az öngazgatási szervezeteknek és közösségeknek, a társadalmi-politikai közösségeknek — az a feladata, hogy minden gazdasági tényező kötelességeinek és felelősségének megfelelően képezzen tartalékokat, mégpedig olyan szintig, amely lehetővé teszi a piac zavartalan funkcionálását és megakadályozza a gyakori és nagymérvű árváltozásokat, s ami szintén jó oldalának számít: kedvezővé teszi a termelés ritmusát. Stabilizáló szerepük rendkívül fontos az öngazgatás fejlődése szempontjából. A tartalékképzés és fenntartás társadalmunk számára hatalmas kiadásokkal jár, s ha az egyes tartalékok jellegének a figyelembevételével nem biztosítunk ehhez kellő feltételeket, aligha számíthatunk létrejöttükre. Az ilyen jellegű tartalékok valójában a tartós forgóeszközök szerepét töltik be, mivel közhasznúak, megfelelő módot kell találni, létrehozásukra és kezelésükre, hogy ne csak a fenntartásukkal megbízott szervezetek költségvetését terheljék, hanem az egész gazdaság gondoskodjon róluk. Nagy figyelmet kell fordítani a stratégiai fontosságú tartalékképzésre is, hisz tudjuk, hogy milyen sajátos jelentősége és szerepe van.

A jövedelemelosztásnak, a gazdasági rendszer mechanizmusainak és a gazdaságpolitikai intézkedéseknek az a feladatuk, hogy világosan elkülönítsék a monopolhelyzet, konjunkturális áremelkedés és sajátos kedvező körülmények alapján szerzett jövedelmet, hogy azt elsősorban a bővített újratemelés céljaira használhassák fel. A veszteségek, tartozások és az ésszerűtlen kiadások sem fedezhetők az árak emelésével, illetve mindezek nem kalkulálhatók bele az árakba, mert a termelés bármelyik szférájában történjék is ésszerűtlenség, az feltétlenül rányomja bélyegét a végtermék árára.

A jelenlegi körülmények között szembeszökő az árviszonyokban tapasztalható diszparitás, amely többszörösen kedvezőtlen hatásával továbbra is fenntartja a jelenlegi kedvezőtlen gazdasági szerkezetet, elősegíteni deformált termelési és fejlesztési irányvételünk továbbélését, ösztönzőleg hat a piaci bizonytalanságra és folyamatosan fokozódó közvetlen beavatkozásokra késztet az árpolitika terén. Emellett ennek a diszparitásnak regionális vonatkozásban kedvezőtlen gazdasági és politikai visszahatásai vannak. Éppen ezért vált szükségessé, hogy a gazdaságstabilizációs program első szakaszában egy körültekintően előkészített program alapján olyan feltételeket teremtsünk, s az árviszonyokban olyan változásokat eszközöljünk, amelyek hatásosan kiszűhretik a jelenlegi diszparitásokat. Természetesen ez nem maradhat elszigetelt jelenség, párhuzamosan és összehangoltan kell végbemennie más kulcsfontosságú változásokkal. Az első szakaszban — amíg a változás nem teszi meg a magáét — az Antininflációs program mércéi alapján széles körű árelenőrzésre lesz szükség a jelenlegi diszparitások és viszonyok megismétlődésének megakadályozása végett.

Az egységes jugoszláv piac

A gazdaságstabilizációs politika következetes megvalósításának, a dinamikus gazdasági fejlődésnek, nemzetünk és nemzetiségeink egyenjogúságának és a szocialista öngazgatáson alapuló társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődésének az alkotmányosan meghatározott egységes jugoszláv piac képezi az előfeltételét. Egységes gazdasági területen egységes feltételek mellett teszi lehetővé a tenmelés és a forgalmazás kiterjedését, nagyobb fokú koncentrációt és gazdaságosságot ígér, elősegíti a tehetséges, produktív és ésszerűen gazdálkodó tenmelők előtérbe kerülését, és versenyek, gazdasági szükségességek útján ösztönöz a továbbfejlesztésre.

A munka és eszköztársítás, az ügyviteli kapcsolatteremtés, a fejlődés közös tervezése, az áru, a munka, a társadalmi eszközök, a tudás, a technológiai újítások stb. szabad forgalma olyan mértékben valósult meg az egységes jugoszláv piacon, mint gazdasági-együvé tartozásunk hagyományai, s ugyanakkor ez képezi stabilizációnknak és gazdasági fejlődésünknek egyik legnagyobb tartalékát, helyzeti előnyét is. Éppen ezért mindazokat a zavaró és korlátozó körülményeket, amelyek akadályozzák érvényre jutásában, olyan gazdasági és politikai elhajlásnak kell minősíteni, amely mérhetően gazdasági és politikai károkat okozhat.

A világpiacon és a tervszerű irányítás hatására az egységes jugoszláv piac mindinkább méltányolni fogja a világszerte érvényesülő termelékenységet és gazdasági ésszerűséget, s ennek folytán gazdasági nyomást gyakorol hazai szervezeteinkre, hogy teremtsenek kapcsolatot és társuljanak a külföldiekkel.

Az egységes jugoszláv piac funkcionálása szempontjából igen lényeges, hogy minden szubjektuma egyenjogú és egységes feltételek mellett folytathassa ügyvitelét, amelyet a társadalmi-politikai közösségek illetékességével összhangban — a gazdasági rendszer eszközeinek, a gazdaságpolitikai intézkedéseknek és a fejlesztési politikának az összeegyeztetésével — határoznak meg. Az ügyviteli feltételek meghatározása túlnyomórészt a szövetség hatáskörébe tartozik, a köztársaságok és a tartományok közös megbeszéléseinek tárgyát képezi, s csak részben utalható egy-egy tartomány, illetve község illetékességébe (például a pénzügyi rendszer). Igen lényeges, hogy az általános ügyviteli feltételek gazdasági mércéken alapuljanak, gazdaságilag ösztönözzék az összes gazdasági tényezőt, lehetővé tegyék és támogassák a társadalmi tervben kijelölt célok és feladatok megvalósítását. Az általános feltételek kell, hogy tartalommal teltsék közös fejlesztési és gazdaságpolitikánkat, s hozzá kell járulniuk megvalósításához. Amikor köztársaságaink és tartományaink valamilyen általános feltételről döntenek, az egységes piac logikája szerint megegyezésre kell jutni az illető tárgykör megközelítésében, hogy a meglévő különbségek a tolerancia kereteiben maradjanak. Ilyen feltételek mellett az egyes piac minden vonatkozásban kedvező eredményekhez vezet.

A gazdasági fejlettségben és a gazdaság szerkezetében jelentkező lényeges különbségek, valamint közösségünk többnemzetiségű jellege miatt az

egységes piac gazdasági viszonyait mindig az érdekek összeegyeztetése és a módosító intézkedések megbeszélése fogja jellemezni, hogy kiküszöbölhessük a gazdasági és társadalmi fejlődés nemkívánatos következményeit. Elvileg ezeknek a módosító intézkedéseknek nem kell életre keltetniük eltérő ügyviteli felbontásokat, mert az a kedvező piaci hatások gyengüléséhez vezetne. Éppen ezért a gazdaságilag nem eléggé fejlett köztársaságok és Kosovo tartomány gyorsabb fejlődését szolgáló szövetségi hitelalap, valamint a gazdaságilag nem eléggé fejlett területek társadalmi szolgálatait segítő szövetségi költségvetési eszközök a szolidaritás mellett korrekatív jellegűek is.

A társadalmi-politikai közösségek nemcsak felelősek, hanem kötelesek is intézkedésekkel ösztönözni az egységes piac kedvező hatását, s egyben ügyelnek arra is, hogy ne kerüljön sor egyetlen funkciójának a veszélyeztetésére és megcsorbítására sem. Terveik és gazdaságfejlesztési politikájuk kidolgozása során a hazai és a külföldi gazdasági és piaci viszonyok alakulásából kell kiindulniuk, mert csak ez biztosíthatja, hogy a tervekben megfogalmazott célok mentesek legyenek voluntarista és szubjektív törekvésektől.

A társadalmi tervezés

Rendszerünkre a gazdasági és társadalmi fejlődés tudatos, tervszerű áttekintése és irányítása a jellemző. Tervszerűség nélkül társadalmunk a kizárólagos piaci gazdaságszabályozás elfogadhatatlan következményeivel találná magát szembe, vagy pedig etatista intervenciók hibájába esne. A jövőbeli fejlődés, a gazdaság és a társadalom bármilyen felemelkedése szükségszerűvé teszi a világban, a tudomány és a technológia szférájában végbemenő változások, valamint a várható strukturális és szociális átalakulások sokoldalú megismerését és figyelembevételét. A hazai fejlődés által kiváltott szerkezeti változások következtében egyre növekszik az öngazgatáson alapuló tervezés jelentősége, hisz a fejlettebb viszonyok és anyagi lehetőségek közepette növekszik a tervezés alanyai által meghozott döntések kölcsönös függősége, s egyre nagyobb szükség lesz a különböző gazdasági és társadalmi tényezők koordinált erőfeszítéseire, mert az ilyen döntések társadalmi és gazdasági következményei nemcsak megszemlélendők, hanem jelentősek is.

Az utóbbi egy- vagy másfél évtized tervezési gyakorlata világosan megmutatta, hogy milyen veszélyek leselkednek az olyan társadalmi tervekre, amelyek nem alapulnak az öngazgatási szervezetek és közösségek tervein, nem veszik figyelembe mind a külföldi, mind pedig a hazai piacon végbemenő változásokat, s ennek következtében irreális célokat tűznek ki, amelyek egyáltalán nem támaszkodnak a társult munka tényleges lehetőségeire, gazdaságilag kellőképpen nem indokolt, bizonyos esetekben pedig teljesen célt tévesztett létesítményekhez igényelnek külföldi tőkét.

Az ilyen tervek megvalósítására elsősorban azért nem kerülhetett sor, mert nagyrészt nem szolgálták a társultmunka-szervezetek érdekeit és lehetőségeit, hanem adminisztratív intézkedések legális terjesztési formájává váltak. Az említett tervekben kijelölt célok nevében egyre nagyobb méreteket öltöttek az etatista beavatkozások, a társult munka jövedelmének elsajátítása, az ellenőrizetlen pénzkibocsátás, miközben a külföldi eladósodás is növekedett. Végül soron éppen ez volt az oka, hogy az említett tervek legfontosabb céljait nem lehetett valóra váltani. Ugyanez történt a jelenlegi ötéves tervvel is, amelyet ma már nem tekinthetünk gazdaságzilárdítási programunk alapjának.

Társadalmi rendszerünk sokrétű összefüggésrendszerére való tekintettel az a leghelyesebb, ha minden gazdasági és egyéb tényező önmaga, a vele újratermelési és fejlesztési kapcsolatban álló társultmunka-szervezetekkel karöltve alakítja ki fejlesztési tervét, mégpedig munka és összetett szervezetek, tervezési és ügyviteli közösségek keretében, tehát a termelés és az érdek szerinti szerveződés minden szintjén. Ezeknek a tényezőknek csak így lehet döntő szerepük a társadalmi-politikai közösségek terveinek meghozatalában és azoknak a gazdálkodási feltételének a kialakításában, amelyekről a társadalmi-politikai közösségek küldött-testületei döntenek az egész küldöttrendszer útján. Nyilvánvaló viszont, hogy a társadalmi-politikai közösség társadalmi terve nem társultmunka-szervezetek terveinek az összegezése, s egy-egy társultmunka-szervezet terve sincs mindenben összeegyeztetve a társadalmi-politikai szervek terveivel.

A lényeg az, hogy a társadalmi-politikai közösségek terveit tartalmazák a fejlődés alapvető arányait, a legfontosabb ügyviteli feltételeket, az irányadó jövedelemelosztási arányokat és mindazokat a kötelezettségeket, amelyek a terv alapjaival kapcsolatos megállapodásokból és öngazgatási megegyezésekből következnek. Minden egyes társadalmi-politikai közösség gazdasági és fejlesztési politikája az országos terv legfontosabb arányainak a megvalósítására kell hogy irányuljon, s egyáltalán nem kerülhet azzal ellentétbe. Ilyen alapon kerül sor a termelés szerkezetének az összeegyeztetésére, a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásra és az említett tervekben meghatározott fejlesztési célok és feladatok megvalósítását kilátásba helyező intézkedésekre, hogy ennek következtében megfelelő feltételek jöjjenek létre hazánk minden egyes részének optimális, összehangolt fejlődéséhez.

Az egységes jugoszláv piac minden tényezője aszerint módosítja vagy változtatja meg terveit, hogy a reális gazdasági és társadalmi változások mit igényelnek. Ez a tervezési rendszer teljes szabadságot biztosít minden tényező számára, hogy a neki legkedvezőbb fejlődésvonalat és jövedelemszerzést vegye tervbe, s tervezett tevékenységét mindazokkal összeegyeztesse, akikkel huzamosabb időn át kapcsolatba kerül vagy társult. Így a társultmunka-szervezetek könnyen alkalmazkodnak a fejlődés és a piaci viszonyok következtében megváltozott új körülményekhez, a társadalmi-politikai közösségek viszont terveik súlypontját az alapvető arányok kialakítására helyezik, tevékenységüket pedig olyan feltételek

kialakítására, hogy az előbbieket minél eredményesebben megvalósíthassák. Ez a tervezési rendszer nagyban megkönnyíti a tervezési folyamat leegyszerűsítését és a terv idejében való meghozatalát, hisz a változásoknak nem feltétlenül kell előidézniük az egész folyamat megismétlését — kezdve a társultmunka-szervezetektől egészen a szövetségig —, s az újbóli összeegyeztetések egész sorát.

A társadalmi-politikai közösségek terveinek meghozatala legkevesebb két évig tart, ami viszonylag hosszú időnek számít, mert körülbelül ugyanilyen időszakonként kerül sor alaposabb változásokra az ötéves terv megvalósítása során. Az ilyen tervek általában véve nem képezhetik gazdasági és fejlesztési politikánk alapját, mert a gyakorlat a mellőzésükre és a viszonyok pragmatikus rendezésére készítet.

Éppen ezért a hosszabb időszakra kiterjedő stratégiai fontosságú irányvételrel foglalkozó hosszú távú terveknek még több figyelmet kell szentelnünk. Előkészítésükből az eddigieknél fokozottabb mértékben kell hogy kivegye részét a tudomány, amelynek módszereit egy hosszabb időszak fejlődési lehetőségeinek a kivizsgálására kell igénybe venni. A számos vonatkozásban leegyszerűsített ötéves terveknek kell részben átvenniük azoknak a jelenlegi évi határozatoknak a szerepét, amelyek a közép-távú tervek megvalósítási politikájával foglalkoznak, tehát ezeknek kell az egész ötéves időszakra meghatározniuk a gazdálkodási feltételeket, a kisebb hatáskörű évi határozatokat pedig gyorsított eljárással kell meghozni, mert ezeknek csak a hazai vagy a világpiacon érvényesülő konjunktúra pillanatnyilag előidézett változásai a kiváltói.

A munka szerinti elosztás

A munka és a munka szerinti elosztás egyik feltétele, hogy egységes és egyenjogú feltételek alapján lehessen gazdálkodni az egységes jugoszláv piacon, a másik pedig, hogy megvalósított összbevétel, illetve dinárban kifejezett jövedelem álljon a rendelkezésre. Végsőkéig következetesek kell hogy maradjunk annak az elvnek az alkalmazásában, hogy csak a dinárban kifejezett jövedelem képezheti elosztás tárgyát, hogy megakadályozhassuk mindazokat a gyakorlati eltéréseket és kompromisszumokat, amelyek semmibe veszik ezt a tervet.

Mielőtt az elosztásra sor kerülne, feltétlenül külön kell választani a jövedelemnek azt a részét, amely nem a társultmunka-szervezet közvetlen munkaeredménye, hanem valamilyen járadék, monopólium, sajátos körülmény folytán jött létre, s ezt előírással rendelkezések alapján öngazdáltsági megegyezésekkel és törvényekkel kell szabályozni. A jövedelemnek ezt a részét elsősorban az illető szervezet anyagi alapjának bővítésére, illetve a község, a köztársaság, vagy a tartomány keretében kell felhasználni, ha ezt törvény szabályozza. Az alapszervezet jövedelmének egy részét ösztönzésként személyi jövedelmek kifizetésére lehet fordítani, mintegy a természeti adottságok, vagy a világpiacon jelentkező időnkénti

fellendülés optimális kihasználását méltányolva. A társadalmi-politikai közösségek nem dolgoztak ki és egymás között nem egyeztettek össze semmilyen mércéket a társultmunka-szervezetek azon jövedelemrészének a meghatározására, amely a kedvező körülmények, vagy a kivételesen jó piaci feltételek eredménye. Ez kedvezőenül hat a társultmunka-szervezetek ezzel kapcsolatos öngazgatási szabályzataira, a munkaeredmények értékelésére, s így méltánytalan különbségek jöhetnek létre a személyi jövedelmek szintjén.

A dolgozó személyi jövedelmét munkaeredményei és az alapszervezet jövedelmének a növeléséhez való személyes hozzájárulása — a társadalmi eszközökkel végzett munkája vagy azok irányítása és a velük való gazdálkodás — alapján kell meghatározni, mégpedig aszerint, hogy milyen mértékben növekedett munkájának és azon társultmunka-alapszervezetben dolgozók munkájának a termelékenység, akikkel társította munkáját, eszközeit és az össztársadalmi munkát.

Az elmondottak vonatkozásában igen lényeges, hogy a társultmunka-szervezetek ügyviteli feltételeinek és jövedelemszerzésének a kiegyenlítő-dését gazdaságpolitikai intézkedésekkel segítsük. A jelenlegi körülmények között megegyezések és megállapodások útján elérhetjük, hogy viszonylag azonos munkáért megközelítően ugyanolyan személyi jövedelem járjon.

Ahhoz, hogy a társultmunka-alapszervezetek dolgozói megvalósíthassák a bevétel és a tiszta jövedelem elosztásával kapcsolatos öngazgatási jogait, a társadalmi-politikai közösségek küldött-testületeinek az adózással és az általános szükségleteket szolgáló egyéb járulékokkal kapcsolatos döntései nem veszélyeztethetik a törvénnyel, társadalmi megállapodásokkal, öngazgatási megegyezésekkel és egyéb öngazgatási aktusokkal szabályozott és előlegezett személyi jövedelmet, s a bővített újatermeléshez szükséges minimális eszközöket.

A munka szerinti elosztás szerint minden egyes társultmunka-alapszervezet befektetett élő és holt munkájának figyelembevételével a megvalósított munka- és ügyviteli eredményeken alapul. A mi körülményeink között az említett két körülmény figyelembevétele nélkül nem válhat valóra egy olyan munka szerinti elosztás, amely kifejezi a közvetlen munka és a dolgozók irányításban betöltött szerepének eredményeit. Ilyen értelemben a személyi jövedelmi eszközök elosztása közös alapjainak és mércéinek meghatározása során kifejezésre kell jussanak a termelőmunka értékeltése, a kreatív tudományos és újító munka eredményei, valamint az igazgatásban, munkaszervezésben és ügyvitelben elért sikerek. Értékelésekor hangsúlyt kell fektetni a nehéz természeti és egyéb körülmények között végzett munkára.

A fogyasztási és felhalmozási részre oszló jövedelem végső mércéje a dolgozónkénti jövedelem és a befektetett eszközökhöz viszonyított jövedelem, a dolgozónkénti bruttó személyi jövedelem és a befektetett eszközökhöz arányosított felhalmozás. Az említett mércék bármelyikének

alkalmazásához olyan feltételeket kell biztosítani, amelyenek a gazdasági törvényszerűségek szerint objektíve megilletik.

A jövedelemelosztás során nagy figyelmet kell fordítani a dolgozónkénti bruttó személyi jövedelem és a befektetett eszközökhöz arányosított felhalmozás törvényszerű összefüggéseinek érvényesítésére, mert alapjában véve ez fejezi ki a jövedelem felhalmozásra és fogyasztásra való felosztását. Tehát mindazok a társultmunka-szervezetek, amelyek befektetett munkájukra és eszközeikre való tekintettel a szokásosnál jelentősebb jövedelmet valósítanak meg, anyagi fedezettel rendelkeznek ahhoz, hogy az általánosnál nagyobb eszközöket válasszanak ki személyi jövedelem céljából, de ezt csak azzal a feltétellel tehetik meg, hogy az igénybe vett eszközökhöz képest a felhalmozás is átlagon felüli. Ennek a fordítottja is érvényes: a kedvezően ügyviteli eredményeknek tükröződniük kell a személyi jövedelmek alakulásán is.

Az adott körülmények között feltétlenül figyelembe kell venni, hogy az árak diszparitása, a termelés és a forgalmazás közel sem zavartalan kapcsolata, a nem mindenben megfelelő adminisztratív intézkedések tömkelege stb. miatt a különböző tevékenységi területeken rendkívül eltérő ügyviteli feltételek közepette végzik munkájukat a társultmunka-szervezetek. Ez a helyzet igen nagy mértékben veszélyezteti a munka és a munkaeredmények szerinti elosztást. Az elv eredményesebb alkalmazásának az a feltétele, hogy meg kell változtatni mindazoknak az ügyleteknek a feltételeit, amelyek nem követik a stabilizációs programunkban képviselt elgondolásokat, hogy mielőbb sor kerülhessen az árak diszparitásának kiküszöbölésére és ehhez a gazdaság egyéb területei is alkalmazkodhassanak. Ezt a célt kell hogy szolgálják a gazdaságpolitika és a végrehajtását szolgáló intézkedések is. A mi körülményeink között a megvalósított jövedelem, a munkatermelékenység és az ügyvitel eredményessége közötti eltérések miatt feltétlenül összehasonlításokat kell végezni s figyelembe kell venni a köztársasági, illetve tartományi eredményeket. Amíg ugyanis nem kerül sor ezeknek a különbségeknek a felszámolására, addig szükségyszerűen össze kell hasonlítani a különböző tevékenységi területek szervezeteinek munkáját és ügyvitelét, mégpedig elsősorban olyan szervezetek eredményeivel, amelyek ugyanolyan vagy hasonló tevékenységgel foglalkoznak, mert az ügyviteli és jövedelemszerzési feltételek kisebb különbségei alapján reálisabb összehasonlítás lehetséges. Ugyanilyen összehasonlítás alapnak számítanak a tervek is.

Alkotmányunk és a társult munkáról szóló törvény fokozott mértékben hangsúlyozza a jövedelem társadalmi jellegét, s ebből kiindulva a társultmunka-alapszervezetben dolgozók joga és kötelessége közösen meghatározni a jövedelem, a tiszta jövedelem és a személyi jövedelmi eszközök elosztásának mércéit.

Mindez szükségyszerűvé teszi az érvényben levő általános öngazgatási aktusok — társadalmi megállapodások, jövedelem és személyi jövedelmi szabályzatok — megváltoztatását, hogy a társultmunka-alapszervezet dolgozói egységes alapról indulva közös mércék alapján dolgozhassák ki

az elv következetes alkalmazásának a mércéit. Ennek érdekében a társadalom minden tényezőjének, különösen a szakszervezet szerveinek és szervezeteinek kell széles körű és összehangolt társadalmi aktivitást kifejteniük.

A dinár mint egységes értékmérő

Ártermelésen alapuló szocialista öngazgatású társadalmunk egész társadalmi terméke, annak létrehozása, az árucseré és az elosztás két érték kategória, az árak és a pénz útján jut kifejezésre. Az egységes jugoszláv piac csak akkor funkcionálhat, ha egységes értékmérő és fizetési eszköz van érvényben, esetünkben a dinár. A dinár szerepének teljes értékű és következetes újraértékesítése nélkül nem valósíthatjuk meg a saját erőnkre való támaszkodás és a kivitelre alapuló fejlesztési stratégia elképzeléseit. Lehetővé kell tenni, hogy a dinár a gyakorlatban is betöltse az egyetlen törvényes fizetőeszköz szerepét és ezzel párhuzamosan meg kell szüntetni mindennemű külföldi valuta belföldi fizetőeszközként való felhasználását. A pénzügyeket és a pénzügyi politikát olyan gazdaságpolitika és olyan gazdasági mechanizmusok szolgálatába kell állítani, amelyek egészében véve értékének a megőrzésére irányulnak. Ez nem öncélú, hanem a munka és az ügyviteli eredmények megőrzésére irányuló valós intézkedés. Más országok eredményeivel összehasonlítva a dinár érték-ingadozásaiban tükröződnek egész gazdaságunk és társadalmunk eredményei, az a készség, hogy fejlődésünkben készek vagyunk a tényleges felhalmozásra és a jövedelemre támaszkodva megfelelő politikát, reális célokat és terveket követni.

Ezeknek a határoknak a túl könnyű leküzdése voluntarizmust, a fejlődés minőségi céljainak és mércéinek a figyelmen kívül hagyását sejteti.

Végül soron ez vezet oda, hogy a dolgozók nem tanúsítanak érdeklődést a munkatermelékenység és a társadalmi eszközök igazgatása általi jövedelemszerzés, valamint az öngazgatás anyagi és társadalmi alapjának fejlesztése iránt. Egy többnemzetiségű közösségben a kedvezőtlen gazdasági eredmények mellett a pénzkiadásokkal való manipulálás és felelőtlen gazdálkodás is élezi a nemzetiségi ellentéteket, az egyes köztársaságok és tartományok gazdasági helyzetével kapcsolatos vitákat.

A gyakorlat beigazolta, hogy a rossz pénzgazdálkodás, az infláció és a jövedelem elfecsérlése szabály szerint külföldi eladósodáshoz vezet, ami tovább bonyolítja a helyzetet és elodázza a válságból való kilábalást. Ez az egyik legkomolyabb akadály, amelyet hosszú távú gazdaságstabilizációs programunk eredményes megvalósítása érdekében le kell küzdenünk.

Gazdaságunk és az egész ország most ennek a feladatnak a megoldása elé került. Ez mindenekelőtt meg fogja követelni, hogy helyreállítsuk a termelési viszonyok által meghatározott körülményeket, és a pénzügyi eszközökben tárgyiasult többletmunka alakulását teljes egészében a dolgozók ellenőrzése alá vonjuk. Így az eddigiekben elvontnak és nehezen érthetőnek tűnő viszonyok világosabbá válnak, a manipulálás és a miszti-

fikálás helyét a reális keretek között végbemenő gazdálkodás és öngazgatás foglalja el.

Pénzkibocsátással nem növelhetjük a tényleges felhalmozást. A pénzkibocsátás nem helyettesítheti a takarékossgot és nem terjesztheti ki a fogyasztást a ténylegesen megvalósított jövedelem adta lehetőségeken túlra. Mindettől függetlenül van egy igen jelentős szerepe, amelyet egyébként nálunk nem tölt be eredményesen: rövid távú eszközöket biztosít az újratemelés és a gazdasági fizetőképesség zavartalanságához.

Ha így közelítünk a dolgokhoz, az egyben feltételezi, hogy eleget teszünk minden pénzügyi kötelezettségünknek, s elhanyagolásukért minden vonatkozásban teljes gazdasági és egyéb felelősséget vállalunk. Aból kell kiindulnunk, hogy a nem teljesített kötelezettségek mások jövedelmének az eltulajdonítását jelentik, s ezáltal más társulatumka-szervezetek elidegeníthetetlen joga szenved csorbát. Tehát nem valami elvont jövedelemről van szó, hanem konkrét közösségek gazdasági lehetőségeiről és jogairól, amelyek az említett viszonyok következtében mind vezetői, mind dolgozói vonatkozásban kánt szenvednek. Teljes egészében ugyanez érvényes a munkaszervezet társadalmi tulajdona és felhalmozása iránti, valamint a társított vagy bankoktól kölcsönzött eszközök iránti viszonyra is. Ennek következtében a tényleges felhalmozást, a tényleges amortizációt és a tényleges kamatot objektíve adott kategóriáknak kell tekintenünk, amelyek rendszerünkben, gazdaságpolitikánkban és gyakorlatunkban, a gazdasági felelősség bevezetésének körülményei között jutnak kifejezésre, mint a társadalmi tulajdon és jövedelem megtartásának eszközei, végső soron pedig mint a munkaeredmények védelmezői.

Eladósodásunknak számos oka van, amelyek közül elsősorban a kedvezőtlen pénzelési rendszert kell említenünk, ugyanis ez tette lehetővé a tényleges felhalmozást és takarékossgot meghaladó beruházásokat, a kiviteli fedezet nélküli külföldi eladósodást. További ok az is, hogy hosszú távú eszközforrásainkból nem képeztünk tartós gazdasági forgóeszközöket, a kedvezőtlen eredményeket és veszteségeket a pénzkibocsátás eredményezte hitelekkel és rövid lejáratú eszközforrásokból fedeztük. A maga módján ez a súlyos pénzügyi helyzet is előidézője a termelési ritmus megbomlásának, a termelékenység és gazdaságosság csökkenésének minek következtében gazdasági szervezeteink számára a még alacsony törlesztések és kamatok is súlyos megterhelést jelentenek.

Ha ezeknek a kötelezettségeknek nem teszünk eleget, akkor egész pénzügyi rendszerünk válságos helyzetbe kerül és legfontosabb hajtóerői — a pénz, a bankok stb. — sem tölthetik be alapvető funkciójukat. Mindennek a gazdaság pénzügyi kihasználása és a hitelviszonyok érvényesülése a következménye, mert ezáltal lecsökken a munka- és eszköztársításon alapuló eszközkoncentráció lehetősége, amely a közös bevételt, jövedelmet és kockázatvállalást szolgálná. Ez az egyoldalú hitelorientáció mindennemű társadalmi törekvés ellenére lecsökkentette a társult munka integrációs folyamatainak térhódítási lehetőségét.

A Jugoszláv Nemzeti Bank gondoskodik és felel a dinár értékének

megőrzéséért, s e célból gazdasági, illetve pénzügyi és hitelpolitikai intézkedéseket javasol a JSZSZK Képviselőházának, de a saját hatáskörében maga is fogantatosít ilyeneket. A pénzügybocsátásnak gazdasági mércéken kell alapulnia, hogy a gazdaság rövid lejáratú szükségleteit és fizetőképességét szolgálhassa. A Nemzeti Banknak ezen a téren ellenőrzést kell gyakorolnia az egész bankrendszer felett, azaz a szokásos intézkedéseket és szankciókat kell fogantatosítania, ha nem tartják be a közös pénzügyi hitelpolitikából, valamint a bankügyvitelből eredő kötelezettségeket.

Mivel számos társultmunka-szervezetben belső bankot alapítottak, így ezáltal a dolgozók bepillantást nyerhetnének a többi bank ügyvitelébe és azok ellenőrzésébe.

A társult munka pénzügyi társulásaiaként funkcionáló ügyviteli bankok helyzetét nemcsak intézményesen, hanem funkcionálisan is össze kell egyeztetni a bankoknak a társadalmi rendszerünkben betöltött szerepéről és helyzetéről kialakított elgondolásokkal. A bankok alapító és egyéb tagjainak meg kell változtatniuk az ügyvitel irányítási módját, magát az ügyvitelt, az ügyviteli mércéket, s a bankoknak a társadalmi-politikai kötelezettségek végrehajtó szerveihez való viszonyát. Munkájukért és ügyviteli eredményeikért ők is ugyanolyan felelősséggel kell hogy tartozzanak, mint a társultmunka-szervezetek.

Ezeknek a változásoknak a következtében létrejön annak a feltétele, hogy az eszközeiket a bankokban társító vagy elhelyező társultmunka-szervezetek a küldöttségi elv alapján részt vehessenek az illető bank igazgatásában és ügyviteli döntéseket hozhassanak.

Emellett a társadalmi könyvviteli szolgálat útján biztosítani kell annak az elvnek a következetes alkalmazását, hogy a bank jövedelmét — az ügyviteli költségek levonása után — fel kell osztani a bank tagjai és az ügyvitelében részvevők között, hogy az elengedhetetlenül szükséges tartalékokon kívül ne kerüljön sor „anonim” társadalmi tőke létrehozására. Ezzel kapcsolatosan mind az aktív, mind a passzív kamatlábat a realitásoknak megfelelően kell meghatározni. Mindenképpen meg kell akadályozni a rövid lejáratú eszközök hosszú lejáratúvá válását. Ezen a téren a Jugoszláv Nemzeti Bankra sajátos felelősség hárul.

Az ügyviteli bankoknak a társultmunka-szervezetek terveinek meghozatalában, a gazdaság társításában és kapcsolatteremtésében, a munka és az eszközök társításának ösztönzésében, a pénzügyi és egyéb ügyletek értékelésében betöltött szerepét — ezt az elhanyagolt területet — jövőbeli tevékenységük lényeges részévé kell tenni.

A hosszú távú gazdaságsszilárdítási program megvalósítása során nagy gondot fog okozni az egész pénzügyi rendszer jelenlegi rendezetlen helyzete és zavaroktól sem mentes működése. Helyzetének rendezésére csak a gazdasági társultmunka-szervezetek fizetőképességének az elemzése alapján kerülhet sor. Egyike az első lépéseknek a gazdaság jelenlegi kötelezettségeinek jól kidolgozott átprogramozási terve lehet, mégpedig a megállapított mércék alapján és bármiféle kötelezettség alóli mentesítés nél-

kül. Az árprogramozás legfontosabb célja olyan feltételek kialakítása, hogy minden tényező idejében eleget tehessen kötelezettségeinek, mindegyik lélegzetvételhez jusson, és a termelésre összpontosítva a lehetőségeihez mértén rendezze belső viszonyait, hogy fokozatosan eleget tessen kötelezettségeinek. A hazai adósságok átprogramozása megkönnyíti a gazdaság pénzügyi konszolidálódását. Mindezzel összhangban a saját erőnkéből kell segítséget nyújtani a jelenleg súlyos helyzetben levő társultmunka-szervezeteknek — mégpedig szelektív módon és a rendelkezésre álló erőforrások mozgósításával —, hogy felkészülhessenek a még kedvezőtlenebb körülmények közötti eredményes gazdálkodásra és aktív tényezőként kapcsolódjanak be gazdaságzilárdítási programunkba.

Bekapcsolódás a nemzetközi munkamegosztásba

Egy autarkiatól mentes, a világ felé nyitott gazdasági élet kialakítása arra kötelezi fejlesztési politikánkat, amelynek a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás a célja, hogy rendszerünkben kiindulva kísérje figyelemmel a világpiaci viszonyok alakulását, a világgazdaság monetáris, kereskedelmi, technológiai és egyéb tényezőit. Egy ilyen irányvétel országos szintű gazdasági stabilitást igényel. A termelést nem lehet szétválasztani belföldi piacra és kivitelre való termelésre. Az egész gazdasági életet — de nemcsak azt — úgy kell megszervezni, irányítani és érdekeltté tenni, hogy a kivitel bővítésében és a külfölddel való gazdasági együttműködésben egy biztos alapokra helyezett és ígéretes gazdasági élet kialakítási lehetőségét lássa, amely képes alkalmazkodni mind a gazdasági és technológiai változásokhoz, mind pedig a hazai és a világpiac változó követelményeihez. Rendszerünk öngazgatáson, a dolgozók kezdeményezésén, a társultmunka-szervezetek önállóságán, a munka és az ügyvitel iránti gazdasági felelősségen alapul, ezért eredményeivel mindenképpen ki kell állnia a világviszonylatban érvényesülő produktivitás és gazdaságosság mércéjét.

Ezt csak akkor várhatjuk el, ha fejlesztési eredményeink és gazdaságpolitikánk képes lesz olyan feltételeket teremteni, amelyek közepette a kiviteli érdek lesz az elsődleges, illetve amikor a kivitelben kölcsönösen együttműködő tényezők legalábbakkora jövedelmet valósítanak meg dinárban, hogy az megfeleljen a hazai értékesítés összegének. Ahhoz, hogy egész gazdaságunk — különösen az a rész, amely kihatással van a termelési költségek és a kiviteli árak alakulására — állhassa a világpiaci versenyt és termékeit egyenrangú feltételek mellett értékesíthesse, a saját eredményeit a termelékenység és a hatékonyság világpiaci mércéivel kell mérnie. Ez egyaránt fontos a fejlődési irány kijelölését és beruházások hatékonyságát illetően. Ha már szóba kerültek a társadalmi jellegű kiadások (az összes társadalmi és termelékenységgel nem kapcsolatos kiadás), akkor azzal is számot kell vetni, hogy ezek végső soron a termelési költségeket növelve csökkentik a jövedelmet. Ha viszont társadal-

munka szociális céljai és az ilyen jellegű intézmények fenntartása indokolja, hogy a társadalmi kiadások nagyobbak legyenek, mint legjelentősebb külkereskedelmi partnereinknél, akkor az exportöröket mentesíteni kell az ezzel kapcsolatos adóktól és járulékoktól, mégpedig attól függően, hogy kompenzálja-e ezt a nagyobb termelékenység vagy egyéb olyan kedvező körülmény, amelyet kihasználhatnak.

Gazdaságunkat a dinár árfolyama, a devizapiac, a vám- és adópolitika tartja szoros kapcsolatban más gazdaságokkal és a világgazdasággal. Emellett a külföldi partnerekkel való kapcsolatteremtés szempontjából nagy jelentősége van a több éves együttműködésnek, közös befektetéseknek, közös nyereségnek és kockázatvállalásnak.

A dinár reális árfolyamának fenn kell tartania a hazai és legnagyobb külkereskedelmi partnereink piacain formálódó költségek és árak viszonyának szintjét, beleértve az exportöröket adótól és járulékoktól mentesítő vám- és adópolitikát, ha a szokásosat meghaladó megterhelésekről van szó. Nem az a helyzet, hogy az árfolyam passzívan viszonyul az alakulására kiható tényezőkhez, amelyek lehetnek mind hazaiak, mind külföldiek, hanem egy olyan aktív politikai tevékenységről, amelynek célja, hogy a dinár árfolyama csak az olyan elkerülhetetlen változásoknak legyen kitéve, amelyeknek nem lehet elejét venni gazdasági és fejlesztési politikánkkal, illetve a gazdasági és pénzügyi változások következtében kívül esnek hatáskörünkön (például az előre meg nem sejthető strukturális változások, a pénzügyi szféra átalakulása, a világgazdasági viszonyok válsága stb.).

Tehát alapvető követelmény, hogy a dinár reális árfolyama kedvező hatást gyakoroljon gazdasági fejlesztési és kiviteli politikánkra, elejét vegye a túlzott állami beavatkozásoknak, hisz a racionális gazdaságpolitikát csak aktív és idejekorán foganatosított gazdaságpolitika teszi lehetővé, s ez különösen vonatkozik az árfolyam szinten tartására. Természetesen ezt nem kell mindenáron betartani, nem presztizskérdés, hanem azoknak az előkészületeknek az intézményes megtétele, amelyek lehetővé teszik a világgazdasági változások, a hazai és külföldi fejlődési folyamatok idejekorán való felfedését, hogy tervszerű hosszú és rövid lejáratú intézkedésekkel elérhessük: a dinár árfolyama reálisan tükrözze azt a helyzetet, amelyre aktív hatást gyakorol.

Az árfolyam alakítását nem engedhetjük át a véletlenszerűségnek, aktívan figyelemmel kell kísérni változásait és megfelelő gazdaságpolitikai intézkedéseket kell foganatosítani megőrzésére. Amennyiben erre nem kerülne sor, számolnunk kell az ellenőrizetlen árfolyampolitika következtében fokozódó bizonytalansággal.

Egy olyan árfolyam- és gazdaságpolitika, amely méltányolja a termelő érdekeit, kezdeményezéseit, önálló döntéseit és az elért eredmények piaci valorizálását, szükségsszerűvé teszi a devizapiac létezését. Természetesen ennek a piacnak is megvannak a maga adottságai. Szerepét nem szabad leegyszerűsíteni, mert egy szervezett devizapiacra mindenkinek megvan a maga helye és szerepe, kezdve a termelőktől, az ügyviteli bankokon át

a Nemzeti Bankig. A devizapiac a már említett gazdaságpolitikai kötelezettségek figyelembevételével eredményezi a kereslet és a kínálat mennyiség és valuta szerinti kiegyenlítését. Devizapiac nélkül nem küszöbölhetjük ki az infláció egyik legfontosabb hajtóerejét, az árfolyamingadozást.

A devizapiac eredményessége következtében válik a nemzeti fizetőeszköz konvertibilissé. Természetesen ezt a konvertibilitást nem az aranyfedezetben kell keresnünk, vagy a dollár 70-es évek eleji pozíciójában, hanem a jelenlegi nemzetközi gyakorlatban honos meghatározásában.

A dinár konvertibilitása gazdaságzilárdítási programunk igen lényeges célja, hisz ez a feltétele a fejlesztési és gazdaságpolitikai mércék megszilárdításának, a minőségi szemlélet érvényesülésének és a gazdaság eredményesebb világpiaci fellépésre való felkészítésének. Emellett ez az egyik legmegfelelőbb módja, hogy rendszerünkől kiiktassuk a legdurvább adminisztratív beavatkozások mechanizmusait, amelyek napjainkban gazdaságunkra nehezdednek és megakadályozzák, hogy a szubvenciókról, adminisztratív kedvezményekről és devizakereskedésről leszokva gazdaságilag logikusan viselkedjen.

A devizapiacon kívül nem kerülhet sor semmiféle devizavásárlásra és eladásra, s az országban meg kell szüntetni a lakosságnak szánt árucikkek valutáért való árusítását. Amennyiben valamilyen árucikk ily módon külföldieknek kerül eladásra, az kivitelnek számít. A deviza nem szolgáltat alapot semmiféle hitelhez, vagy egyéb kedvezményhez, ami belöldi piacunkon ikétféle tranzakcióhoz vezetne: az áru és szolgáltatások dinárért és devizáért való forgalmazásához. Ez a kettősség csak bomlasztóan hat nemzetgazdaságunkra. Gyakorlatunk ezt szemmel láthatóan igazolta. Ha nem kerül sor ezeknek a rendszerbeli kérdéseknek az elvszerű rendszerére, más területeken sem számíthatunk a dolgok helyes menetére.

A társultmunka-szervezetek kiviteli tevékenységével megvalósított deviza mindazon szervezetek munkaeredménye, amelyek részt vettek az exportra termelésben, de egyben az osztársadalmi munka eredménye is.

Ha abból indulunk ki, hogy a devizarendszer viszonyai részét képezik a társadalmi újratermelési viszonyoknak, akkor biztosítani kell, hogy az országban a dinár legyen az egyetlen fizetőeszköz, a külföldi valutában fennálló követelések és a külföldi fizetőeszközként szolgáló deviza csak a nemzetközi forgalomban legyen felhasználható, a hazai összbevétel és jövedelem elszámolására pedig csak dinárban kerülhessen sor.

A vámtarifának egyrészt a hosszú távú gazdaságzilárdítási programban meghatározott fejlődés és fejlesztési politika megvalósított szintjét, másrészt pedig a gazdaság szerkezetét és fejlesztési céljait kell tükröznie, amelyeket az ország hosszú távú és ötéves tervei határoznak meg. A vámvédelmet úgy kell érvényesíteni, hogy meghatározott időszakra terjedjen ki, fokozatosan csökkenjen és bizonyos minőségek eléréséhez kötődve eredményesen ösztönözzön a nemzetközi produktivitás és hatékonyság megközelítésére. A vámtarifa költségvetési célokra való felhasználá-

sa marginális jelentőségű (például a személyi fogyasztási és luxuscikkekre stb. kivetett vám), az újratermelési szféra és a különböző berendezések behozatala esetében kirótt vámtarifa viszont gazdaságilag indokolatlan és csak kárt okoz.

A külföldi eladásodás eddigi tapasztalatai óvatosságra intenek bennünket a közeljövőt illetően. Az eladásodás nagyságát és feltételeit, a visszafizetés körülményeit, s általában véve a külfölddel lebonyolított tranzakciók egész rendszerét — társadalmi ellenőrzéssel — a kiviteli tényezők lehetőségeihez, a társultmunika-szervezetek és bankjaik felelősségéhez, kötelességeik teljesítéséhez kell kötni. Az ország tekiintélyének és fizetőképességének megőrzése végett szigorú nyilvántartásra és ellenőrzésre van szükség; meg kell határozni, hogy a Nemzeti Bank és a többi bank milyen feltételek mellett tehet intézkedéseket a külföldi tőke rendszeres visszafizetése érdekében.

Az átmeneti időszakban legalább azt el kell érni, hogy a jövedelem-szerzés és a vele való rendelkezés az exportőrök társadalmilag elismert újratermelési igényeit és azoknak a szervezeteknek a szükségleteit szolgálja, amelyek az iméntiekkel huzamosabb időn át termelési kapcsolatot tartanak fenn. Ezek egymás között az általános mércék és öngazgatási megegyezések alapján osztják fel a rendelkezésükre álló devizát. A megállapodás szerinti újratermelési szükséglet keretében járulék alapján megvalósított vagy szerzett devizát öngazgatási megegyezés, illetve hosszú távú termelési kooperációról szóló szerződés alapján lehet társítani, mégpedig közös hazai vagy külföldi befektetés, ügyviteli és műszaki együttműködés, közös szolgáltatások végzése vagy exportra termelés oéljából. Az ilyenén társított devizát csak külföldi fizetésre lehet felhasználni. A fennmaradó devizát az ügyviteli banknál kell értékesíteni, hogy ismét a devizapiacra kerüljön. Enélkül ez a piac még szerény keretek között sem kezdheti meg a munkáját és a devizaforgalmazást aligha követi olyan gazdasági mechanizmus, amely fokozatosan szélesíti ki hatását.

Jugoszlávia a saját fejlesztési stratégiájával és gazdaságpolitikai intézkedéseivel biztosítja a regionális politika érvényesülését a külfölddel fenntartott gazdasági kapcsolatokban, miközben külön figyelmet fordít a fejlődő országokkal fenntartott gazdasági együttműködés továbbfejlesztésére. Ennek alapján egyre nagyobb teret kell biztosítani a fokozódó nyersanyag és energiahordozó behozatalnak, de ugyanez vonatkozik a fejlődő országokból importált ipari termékekre és félkész termékekre is.

A külföldi gazdasági kapcsolatok megváltoztatására törekedve mind a hosszabb távú, mind az átmeneti megoldások esetében a „Külföldi gazdasági kapcsolataink elemei” című mellékletünk az irányadó.

Adók és járulékok

Az adókat és a járulékokat eddig az általános társadalmi szükségletek pénzelési módjának, a társadalmi-politikai közösségek és a társadalmi tevékenységek költségvetéséhez szükséges pénzforrásnak tekintettük. Hang-

súlyozott szerepe volt költségvetési jellegüknek, s csak kisebb mértékben jutott kifejezésre gazdasági és szociális szerepük. Nem fordítottunk kellő figyelmet arra, hogy előzőleg az egyszerű újratermelés és a személyi jövedelmek garantált szintjét kell biztosítani, s csak azt követően kerülhet sor — adók és járulékok formájában — eszköz kiválasztásra. A járulékok és adók rendszerét nem használtuk fel kellőképpen a gazdasági folyamatok szabályozására, a beruházások megfelelő mederbe terelésére, a kereslet és a kínálat körülményeinek rendezésére. Nem vettük igénybe olyan célokra, amelyek minden társadalomban, de különösen a szocialista társadalmakban az elfogadhatatlan szociális különbségek megszüntetését szolgálják olyan bevételek szigorú megadóztatásával, amelyek nem munka eredményei, vagy amelyek lehetővé teszik a munka nélküli megélhetést.

Az adminisztratív gazdaság szabályozás túlzott igénybevétele, a beruházási tervek végrehajtásának előtérbe helyezése, a társadalmi szolgálatok és az adminisztráció terjeszkedő növekedése nem kedvezett a szóban forgó adók és járulékok gazdasági és szociális célú felhasználásának.

A járulékok és adók valamennyi funkciójának párhuzamos fejlesztése megköveteli a gazdasági folyamatok összetettebb figyelemmel kísérését, a nemzeti jövedelem, illetve a társultmunka-szervezetek jövedelmének elosztásában részvevő valamennyi tényező magatartását meghatározó indítékok figyelemmel kísérését, de nem feledkezhetünk meg azokról az új bevételi forrásokról se, amelyek alapján szociális különbségek és érdekszférák alakulhatnak ki.

Ezeknek a funkcióknak a gazdaságpolitikai fejlesztése és felhasználása lehetővé teszi, hogy ez a politika ne legyen egyoldalúan a pénzügyi és hitelintézkedésekre utalva, s ne a pénzszabályozástól várja a gazdasági helyzet megszilárdulását, hisz ilyesmit csupán költségvetési politikával nem lehet elérni. Az említett két tényező és a jövedelempolitika társításával sokkal kedvezőbb eredményeket lehet elérni, hisz ez módot ad az egyoldalú intézkedések elkerülésére, s lehetővé teszi gazdasági rendszerünk minden területének összehangolását a gazdasági stabilitás, a hatékonyabb és produktívabb munka, a meg nem tűrhető szociális különbségek kiküszöbölése érdekében.

Adópolitikai rendszerünknek rugalmasan kell viszonyulnia a társultmunka-szervezetek kötelezettségeinek differenciált meghatározásához, mivel lényeges vonatkozásnak számít, hogy az illető munkaszervezetben több műszakban dolgoznak-e, hogy elsősorban nőket foglalkoztatnak-e stb.

Az adók és a járulékok rendszerének ezek a változásai elősegíthetik, hogy mindenki a saját gazdasági lehetőségeihez mérten járuljon hozzá az általános társadalmi és közszükségletek kielégítéséhez. Az adók és járulékok rendszerének módosítása mellett feltétlenül el kell érni, hogy az Antiinflációs programmal összhangban 1981 és 1985 között 35-ről 30 százalékra csökkenjenek az általános és közfogyasztást szolgáló adók és járulékok. Ennek során azt is figyelembe kell venni, hogy az Antiinflációs program megvalósítása már egy éve késik.

Az általános honvédelem és a társadalmi önvédelem fejlesztésére ugyan- csak biztonságos pénzforrásokat kell találni. A Jugoszláv Néphadsereg költségvetése azonban más jellegű, mint az általános fogyasztás egyéb területei.

Az adók

Az elteelt fejlődési időszakban bebizonyosodott, hogy az általános szükségletek pénzelési rendszere könnyen, mondhatni túlságosan is könnyű- szerrel juttatta támogatáshoz a társadalmi-politikai közösségek egyre bő- vülő költségvetését. Az adók növelését, felhasználását és a velük kapcsola- tos döntéshozatalt ezen a téren szinte semmi sem akadályozta. Nem volt gond a költségvetések pénzügyi fedezésével, még a szövetség is így járt el — az áruforgalmi adó és a vám igénybevételével — pedig a pénz- kibocsátás éppen az ő szükségleteit szolgálta. Minden igényt nem lehetett kielégíteni, de tény, hogy ezeknek a szükségleteknek a kielégítése nem okozott különösebb gondot. Számos helyen — kezdve a községektől a szövetségig — még az állandó terjeszkedés ellenére is többlet halmozó- dott fel. Ezek a kiadások meghaladják gazdaságunk teherbíró képességét, súlyos megterhelést jelentenek, s ezért inflációellenes programunk végre- hajtása során csökkentenünk kell viszonylagos részarányát. Társadalmi szempontból az általános fogyasztás ilyen mérvű növekedése kedvezett az ésszerűtlen költségeknek, az etatista jelenségek elharapózásának és az állami szervek bürokratikus törekvéseinek.

Mivel az adó nem állt szoros kapcsolatban meghatározói érdekeivel és indítékaival, hozzáállásuk következménye kedvezőtlen hatásokban mu- tatkozott meg. A személyi jövedelmi és forgalmi adón — aminek fize- tésére havonként, illetve a forgalom lebonyolítását követően kerül sor — biztos és könnyen hozzáférhető bevételt jelent a társadalmi-politikai kö- zösségek számára, hisz nem kötelezi őket gazdasági célok megvalósítá- sára, nem kérdőjelezi meg szerepük betöltését. Ezzel kapcsolatban ugyanis lényegtelen, hogy az illetékességi területükön dolgozó társultmunka-szer- vezetek eredményesen vagy veszteségesen gazdálkodnak-e, s nem szor- galmazzák a takarékossgot vagy az adminisztratív, nem termelésre for- dított kiadások csökkentését. A forgalmi adó is túlzott méreteket öltött, senki sem törődött árnövelő és inflációs hatásával. Lényegesen megváltoz- tatná a társadalmi-politikai szervek hozzáállását, ha nagyobb mértékben támaszkodnának a jövedelmi adóra, mert ebben az esetben a társultmun- ka-szervezetek ügyviteléből származó jövedelem csökkenése vagy a vesz- teségek kimutatása következtében elmaradnának bevételeik. Ilyen meg- változott körülmények között a társadalmi-politikai közösségek érde- keltek lennének abban, hogy mindent megtegyenek azoknak a munka- szervezeteknek az eredményes tevékenységéért, amelyek jövedelméből magukat fenntartják. Nyilvánvaló, hogy a társadalmi eszközöket éssze- rűen, azaz olyan területen fektetnék be, amelyek megfelelő többletmun- kát ígérnek.

A társadalmi-politikai közösségek tevékenysége elsősorban a társadalmi szektorból származó bevételek begyűjtése lenne. Ahhoz juthatnának hozzá a legkönnyebben, ha másként nem, akkor a társultmunka-szervezetek jövedelmének alaposabb igénybevételével. Számos olyan bevételi forrással, amely két-három évtizeddel ezelőtt jelentéktelen hatást gyakorolt a lakosság bevételeire és a szociális különbségek kialakulására — az ország iparosodásával, a vagyon értéknövekedésével, az ugrásszerűen megnövekedett járadékokkal, a társadalmi szektoron kívüli tevékenységek elterjedésével stb. — lehetőség nyílt a társadalmi kötelezettségek nélküli pénzszerzésre, arra hogy kevés munkával — vagy éppen anélkül is — meg lehessen élni vagy gazdagodni. Egyre kifejezettebb jelenség a járadékélvezés. Mindez szükségessé teszi ezekben a bevételi forrásoknak a meghatározását és progresszív megadóztatását, mégpedig gazdasági és szociális célokból. Tavaly az országban a dolgozók reális személyi jövedelme 10 százalékkal csökkent, a tényleges személyi fogyasztás pedig csak 2 százalékkal lett kisebb, ami világosan szemlélteti, hogy a megszorításokkal járó legnagyobb teher a személyi jövedelmekre hárul, s az egyéb bevételi forrásokból élők — progresszív megadóztatással vagy más módon — nem járulnak hozzá arányosan az általános társadalmi szükségletek kielégítéséhez. Az adók és járulékok rendszerének módosítása során helyet kell kapniuk azoknak a megoldásoknak, amelyek kilátásba helyezik az indokolatlan szociális különbségek csökkentését.

Az adórendszer fejlesztése minden bizonnyal hozzájárulna egy olyan adórendszer és adópolitika alapjainak a lerakásához, amely nélkül csak nehezen küszöbölhetjük ki ezeket az elferdüléseket. Az adórendszer és adópolitika következetes alkalmazása érdekében korszerű és hatékony szolgálatot kell létrehozni, megfelelő ellenőrző szereppel.

A járulékok

A járulékoknak már a neve is arra utal, hogy nem a társadalmi-politikai közösségek küldött-testületei által meghatározott költségvetési kötelezettségről van szó, hanem szabad munkacseréről is, a társadalmi tevékenységeknek a gazdaság számára végzett és a társadalmi fejlődést szolgáló szolgáltatásainak az ellenértékéről. A járulék nagyságának meghatározására a szolgáltatást végző és igénylő közötti megegyezés, megállapodás alapján kerülhet sor a szolidaritás minden méltányos esetben való figyelembevételével. Mivel még most kezdünk hozzá a szabad munkacserre alkalmazásához és még nem dolgoztuk ki részletesen a szabad munkacserre alkotmányunkban és a társult munkáról szóló törvényben lefektetett elveit, ezért a szolgáltatások még mincenek osztályozva aszerint, hogy személyes, közös vagy általános társadalmi szükségletet elégítenek-e ki. Ugyanígy nincs meghatározva a szolgáltatások ellenértéke sem, s mivel erre ott sem került sor, ahol lehetett volna, a járulékok költségvetési bevételnek számítanak. Arra sem fordítottunk kellő figyelmet,

hogy milyen járulékokat kell a személyi jövedelmekből levonni, és hogy ez megfelel-e a kielégített szükségletek jellegének. Mivel a dolgozók bruttó személyi jövedelme nem képezte alapját az ilyen jellegű jövedelem ellenőrzésének, jelentősen lecsökkent a dolgozóknak a járulékelőrzés iránti érdeklődése, illetve a döntésekben — az érdekközösségi küldöttek útján — való aktív bekapcsolódása. Ez fokozott mértékben érvényes azokra a mellékes jelentőségű járulékokra, amelyek a döntéshozatal alkalmával nem váltottak ki nagyobb érdeklődést.

Mindaddig, amíg nem kerül sor ezeknek a problémáknak a letisztázására, nem változnak meg lényegesen az érdekközösségek munkájának jellege és tartalma, sem a szabad munkacserén alapuló megegyezések és megállapodások. Éppen ezért minden egyes társadalmi tevékenységre — az oktatásra, az egészségügyre, a kultúrára stb. — vonatkozólag konkretizálni kell a szövetségi társadalmi tanácsok megfelelő álláspontjait, mégpedig minden egyes tevékenységi terület — vagy akár intézmény: általános iskola, egyetem stb. — sajátosságainak a figyelembevételével.

Garai László fordítása